

«Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

(повне найменування інституту, назва факультету)

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

(повна назва кафедри)

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

Попова О.Ю.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

“ ” 2021 року

Випускна кваліфікаційна робота

Магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему «Стратегічне управління природними ресурсами регіону»

Виконав(-ла): студент II курсу, групи МПДзм-19

Спеціальності (напряму підготовки) 073 Менеджмент.

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Коваленко О.М.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Керівник д.е.н., проф., проф. каф. УФЕБ Ляшок Я.О.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент доцент кафедри ЕПР, д.е.н., доц. Далевська Н.М.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Нормо-контролер доц. каф. УФЕБ, к.е.н., доц. Антоненко В.М.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Засвідчую, що у цій випускній кваліфікаційній роботі немає запозичень з праць інших авторів без відповідних посилань.

Студент _____

(підпис)

Покровськ – 2021 р.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

Освітній ступінь магістр

Напрямок підготовки (спеціальність) 073 Менеджмент

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

_____ /Попова О.Ю./

“ _____ ” _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Коваленко Оксані Миколаївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи « Стратегічне управління природними ресурсами регіону»

керівник роботи Ляшок Я.О., д.е.н., проф.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від „12” лютого 2021 р. № 80

2. Строк подання студентом роботи 15 травня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи звітні дані фінансового сектору України, офіційна статистична звітність, інформація періодичних джерел, наукові праці провідних вчених у галузі фінансів, страхування та банківської справи

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Теоретичні засади стратегічного управління природними ресурсами регіону. 2. Аналіз ефективності фінансово-економічних процесів на регіональному підприємстві. 3. Удосконалення механізму стратегічного управління природними ресурсами регіону

5. Перелік графічного матеріалу (з точною вказівкою обов'язкових креслень)

Демонстраційний матеріал

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Ляшок Я.О., проф. кафедри УФЕБ		
РОЗДІЛ 1	Ляшок Я.О., проф. кафедри УФЕБ		
РОЗДІЛ 2	Ляшок Я.О., проф. кафедри УФЕБ		
РОЗДІЛ 3	Ляшок Я.О., проф. кафедри УФЕБ		
Висновки	Ляшок Я.О., проф. кафедри УФЕБ		
Нормо-контроль	Антоненко В.М., доц. кафедри УФЕБ		

7. Дата видачі завдання 13.02.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Теоретичні засади стратегічного управління природними ресурсами регіону	13.02.2021 – 15.03.2021	
2.	Аналіз ефективності фінансово-економічних процесів на регіональному підприємстві	15.03.2021 - 01.04.2021	
3.	Удосконалення механізму стратегічного управління природними ресурсами регіону	01.04.2021 - 24.04.2021	
4.	Висновки за роботою, вступ	24.04.2021 – 30.04.2021	
5.	Оформлення роботи	01.05.2021 - 15.05.2021	

Студент

_____ **Коваленко О.М.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ **Ляшок Я.О.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Коваленко О.М. Стратегічне управління природними ресурсами регіону / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 073 «Менеджмент». - ДонНТУ, Покровськ, 2021.

У випускній кваліфікаційній роботі магістра розкрито теоретичні засади, методичні аспекти та надано практичні рекомендації щодо формування комплексу економічних методів реалізації механізму стратегічного управління природними ресурсами регіону. Для досягнення мети дослідження були поставлені і вирішені наступні задачі: уточнення змісту та надання класифікації природних ресурсів регіону; систематизація підходів до методів ціноутворення природних ресурсів в системі регіонального розвитку; уточнення принципів та інструментів формування механізму управління природними ресурсами регіону; аналіз ефективності фінансово-економічних процесів на регіональному підприємстві; упорядкування організаційно-економічних передумов формування стратегії регіонального управління природними ресурсами; аналіз мотивації регіональних суб'єктів господарювання до сталого природокористування; розвинення науково-методичних засад побудови регіональної системи моніторингу стану природно-ресурсного потенціалу Донеччини.

Ключові слова: ПРИРОДНІ РЕСУРСИ, РЕГІОН, УПРАВЛІННЯ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ, СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ОЦІНКА, МОНІТОРИНГ

ANNOTATION

Kovalenko OM Strategic management of natural resources of the region / Graduation qualification work for a master's degree in specialty 073 "Management" - DonNTU, Pokrovsk, 2021.

The master's thesis qualifies theoretical principles, methodological aspects and provides practical recommendations for the formation of a set of economic methods for implementing the mechanism of strategic management of natural resources of the region. To achieve the goal of the study, the following tasks were set and solved: clarification of the content and classification of natural resources of the region; systematization of approaches to methods of pricing of natural resources in the system of regional development; clarification of the principles and tools of formation of the mechanism of management of natural resources of the region; analysis of the effectiveness of financial and economic processes at the regional enterprise; streamlining the organizational and economic prerequisites for the formation of the strategy of regional management of natural resources; analysis of motivation of regional business entities to sustainable nature management; development of scientific and methodological bases for building a regional system for monitoring the state of natural resource potential of Donetsk region.

Keywords: NATURAL RESOURCES, REGION, MANAGEMENT, EFFICIENCY, MOTIVATION, BUSINESS ENTITY, EVALUATION, MONITORING

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ РЕГІОНУ	9
1.1 Класифікація природних ресурсів регіону: світовий досвід.....	9
1.2 Ціноутворення природних ресурсів в системі регіонального розвитку	16
1.3 Формування механізму управління природними ресурсами регіону	25
2 АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	30
2.1 Загальна характеристика підприємства та аналіз техніко- економічних показників	30
2.2 Оцінка фінансового стану підприємства	38
2.3 Аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємства на ринку природних ресурсів	52
3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ РЕГІОНУ	61
3.1 Організаційно-економічні передумови формування стратегії регіонального управління природними ресурсами	61
3.2 Мотивація регіональних суб'єктів господарювання до сталого природокористування	64
3.3 Регіональна система моніторингу стану природно-ресурсного потенціалу Донецчини.....	68
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
Додаток А. Заява.....	87
Додаток Б. Перелік зауважень щодо оформлення роботи.....	88
Додаток В. Довідка про впровадження результатів роботи.....	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день практично не існує усталеного визначення поняття "екологічна безпека міського району", методології, яке б дозволило визначити його рівень; систематизація та аналіз сучасних технологій та технологій для створення інтегрованої системи вивезення, знезараження, сортування, переробки, утилізації відходів виробництва, споживання, спільного землекористування жителів територіальних громад. Ця ситуація вимагає розробки підвищення ефективності інструментарію розробки та реалізації механізму стратегічного управління природними ресурсами регіону в умовах посилення глобальних викликів та виснаження природно-ресурсного потенціалу, що має практичне значення для відновлення природно-ресурсного потенціалу Донецької області. Удосконалення комплексу економічних методів реалізації механізму стратегічного управління природними ресурсами регіону дадуть змогу підвищити ефективність на управління та планування як на державному, так і на регіональному рівнях, дозволить подолати ряд перешкод, спричинених екологічною кризою сучасності, наслідком чого є підвищення рівня відповідно до європейських стандартів управління природокористування. Вагомий внесок внесли такі економісти, як Білорус О. [35], Буркинський Б.В. [38], Галушкіна Т.П. [38], Дейлі Г. [52], Дідик В. Г. [22], Іванова Т. Л. [39], Макконнелл К. [13], Солошич І.О [37], Філіпенко О. С. [19], М.А. Хвесик [54] та ін. Дослідження проаналізувало сучасні проблеми використання природно-ресурсного потенціалу в регіональному розвитку, узагальнило основні підходи на основі системного підходу до розробки методів, спрямованих на підвищення ефективності управління природними ресурсами. Аналіз наукових видань показав необхідність подальшої розробки проблеми удосконалення інструментарію та комплексу економічних методів реалізації механізму стратегічного управління природними ресурсами регіону.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та формуванні комплексу економічних методів реалізації механізму стратегічного управління природними ресурсами регіону.

Для досягнення мети дослідження були поставлені і вирішені наступні задачі:

- уточнення змісту та надання класифікації природних ресурсів регіону;
- систематизація підходів до методів ціноутворення природних ресурсів в системі регіонального розвитку;
- уточнення принципів та інструментів формування механізму управління природними ресурсами регіону;
- аналіз ефективності фінансово-економічних процесів на регіональному підприємстві;
- упорядкування організаційно-економічних передумов формування стратегії регіонального управління природними ресурсами;
- аналіз мотивації регіональних суб'єктів господарювання до сталого природокористування;
- розвинення науково-методичних засад побудови регіональної системи моніторингу стану природно-ресурсного потенціалу Донецчини.

Об'єкт дослідження – є природними ресурсами регіону та їх економічні наслідки їх використання у господарському обігу в регіоні.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо формування комплексу економічних методів реалізації механізму стратегічного управління природними ресурсами регіону.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань застосовано основні положення економічної теорії, теорії сталого розвитку, а також певні методи наукового дослідження, а саме: індукція, дедукція, систематизація, узагальнення, конкретизація та абстрагування – для уточнення змісту та надання класифікації природних ресурсів регіону, групування – при систематизації підходів до методів ціноутворення природних ресурсів в системі регіонального розвитку; економіко-статистичні – для розрахунку динаміки фактів фінансового

шахрайства; графічні – для відображення тенденцій і закономірностей управління природними ресурсами регіону; наукова абстракція – при виявленні заходів щодо формування механізму управління природними ресурсами регіону в Україні; економіко-математичне прогнозування – при формуванні пропозиції щодо упорядкування організаційно-економічних передумов формування стратегії регіонального управління природними ресурсами та розвинення науково-методичних засад побудови регіональної системи моніторингу стану природно-ресурсного потенціалу Донецчини.

Науковий результат полягає у розробці і науковому обґрунтуванні теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення комплексу економічних методів реалізації механізму стратегічного управління природними ресурсами регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці науково-методичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення методики стратегічного управління природними ресурсами регіону та рекомендації щодо організації міжнародного співробітництва як засіб протидії електронному фінансовому шахрайству.

Практичне значення отриманих рекомендацій підтверджено керівництвом Департаменту екології та природних ресурсів Донецької обласної державної адміністрації (Додаток В).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ РЕГІОНУ

1.1 Класифікація природних ресурсів регіону: світовий досвід

Природні ресурси важко визначити точно, особливо в контексті регіонального розвитку та розвитку національної економіки. Більшість людей мають інтуїтивне уявлення про те, що природні ресурси є, але "здоровий глузд" визначення не можуть бути покладені з тих пір, коли вони в кінцевому підсумку стикаються з проблемами при вирішенні неоднозначних випадків. Наприклад, сира нафта та деревина є явно природними ресурсами, але це менш очевидно, як слід класифікувати проміжні та кінцеві товари, виготовлені з цих продуктів. Всі товари або втілюють природні ресурси (наприклад, автомобілі містять залізну руду), або вимагають ресурсів для їх виробництва (наприклад, харчові культури потребують землі та води), тому всі товари можуть бути чітко класифіковані як природні ресурси. Такий підхід буде логічно послідовним при визначенні характерних ознак природних ресурсів регіонів (рис. 1.1).

Обсяги транспортування ресурсів до регіону	Валовий регіональний дохід	Техногенне навантаження та забруднення
Кліматичні умови	ПРИРОДНІ РЕСУРСИ РЕГІОНУ	Добробут населення
Стратегічне значення регіону для національної економіки	Забезпеченість власними ресурсами	Промисловий потенціалі

Рисунок 1.1 – Основні ознаки природних ресурсів регіону*

*Джерело: сформовано на основі [1; 8-12]

Однак навіть чіткі приклади природних ресурсів буде важко класифікувати як такі за цим підходом, оскільки більшість ресурсів потребують принаймні деякої обробки, перш ніж їх можна продавати або споживати. Незалежно від вибору визначення, лінія демаркації між природними ресурсами та іншими товарами завжди буде дещо довільним. Для цілей цього звіту ми визначаємо природні ресурси як "запаси матеріалів, які існують у природному середовищі, які є дефіцитними, так і економічно корисними у виробництві або споживанні, або в їхній сировинній державі, так і після мінімальної кількості обробки".

Рисунок 1.2 – Загальна економіка вартість та цінність природних ресурсів регіону*

*Джерело: сформовано на основі [2-6]

Класифікаційна ознака до природного ресурсу "Економічно корисний" у цьому визначенні є принциповою для цілей забезпечення економічного розвитку регіону або національної економіки. Наприклад, морська вода - це природне речовина, яке охоплює більшу частину поверхні Землі, але вона має обмежене внутрішнє або пряме значення для споживання або виробництва. Товари також

повинні бути дефіцитними у економічному сенсі, щоб кваліфікувати як природні ресурси. В іншому випадку люди могли споживати стільки, скільки вони не хотіли ніяких витрат на себе або іншим. Повітря не вважається природним ресурсом за цим визначенням, тому що люди можуть отримати його вільно просто шляхом дихання. Це не для того, щоб повітря (особливо чисте повітря) або для цієї матерії морської води (наприклад, як вуглецева раковина) без цінності, але це означає, що вони не є товарами, які можна торгувати на ринках. У цьому звіті термін "ресурси" використовуються взаємозамінно з "природними ресурсами". Корисне визначення повинно не лише ідентифікувати природу природних ресурсів, але також відрізняє те, що є і що не є природним ресурсом. За вищезгаданими критеріям зрозуміло, що вироблені товари, такі як автомобілі та комп'ютери, не будуть розглядатися як ресурси, оскільки обидва вони є більш ніж мінімальною кількістю обробки.

Однак це не слід враховувати, що всі основні продукти покриваються як природні ресурси. Наприклад, хоча більшість сільськогосподарських товарів, включаючи їжу, є первинними продуктами, ми не класифікуємо їх як природні ресурси з ряду причин. Почнемо з того, що їх виробництво вимагає інших природних ресурсів як вхід, зокрема, землі та води, а й різні види добрив. Більш важливо, сільськогосподарські продукти культивуються, а не витягуються з природного середовища. Два важливих винятків у цьому звіті стосуються рибних та лісових продуктів, які, як правило, класифікуються під сільське господарство у статистиці торгівлі ВТО, але які розглядаються тут як природні ресурси. І рибні та лісові продукти можуть бути культивовані, наприклад, у аквакультурі для риби або через лісове управління для деревини. Однак традиційно вони просто були взяті з існуючих природних запасів, і все-таки є найважливішою частиною. На жаль, неможливо розрізняти культивованих та некультивованих різновидів цих продуктів у стандартних базах даних з міжнародної торгівлі, але деякі зусилля було зроблено для виявлення цих випадку з рибою.

Природні ресурси можна розглядати як природні основні активи, відмінні від фізичного та людського капіталу, оскільки вони не створюються людською

діяльністю. Природний капітал може бути потенційно важливим введенням у "функції виробництва", тобто $Y = F(K, L, N)$, де "Y" випуск продукції, "K" – це капітал, "L" – це праця та "N" є природними ресурсами. Важливо відрізнити природні ресурси як фактори виробничих та природних ресурсів, як товар, якими можна торгувати на міжнародному рівні. Наприклад, мінерали, нафта та різні матеріали можуть бути видобуті та вступати в торгівлю. Однак, інші ресурси можуть утворювати економічну базу для різних галузей вітчизняної економіки, і тому займаються лише торгівлею непрямим способом [15-16]. Наприклад, клімат та ландшафт можна класифікувати через туризм. Аналогічно, сільськогосподарські угіддя, яка є "фіксованим, нерухомим" природним ресурсом, може бути класифіковано через сільськогосподарські товари, вирощені на цій землі. Отже, на фундаментальному рівні природні ресурси часто є причиною торгівлі, а не споживчими товарами безпосередньо.

Більш точне статистичне визначення, яке визначає, то, які продукти повинні бути враховані як природні ресурси в торговельних даних, надаються у статистичному , але основні групи продуктів, що охоплюються в загальній класифікації, є риба, лісові продукти, паливо, руди та інші корисні копалини, кольорові метали. Взяті разом, групи продуктів руд та інших мінералів та кольорових металів називаються гірничодобувними продуктами. Необхідність уточнення класифікації природних ресурсів також обумовлюється також тому, що класифікаційні ознаки стосуються некомерційних ресурсів, таких як ландшафт, біологічно різноманітність або товари, що не мають однозначної споживчої вартості, такі як вода або земля.

Як зазначалося раніше, природні ресурси, що підпадають під наше визначення, зазвичай мають ряд ключових особливостей, включаючи виснажливість, нерівномірне розподіл між країнами, негативні наслідки зовнішніх наслідків в інших сферах, домінування в національних економіках та нестабільність цін. Тепер ми вивчаємо кожен з цих функцій та ілюструємо їх з деякими конкретними прикладами.

У ресурсній економіці відмінність, як правило, розглядається між

відновлюваними та невідновлюваними ресурсами. Відновлюваний ресурс – це ресурс, який або збільшується у кількості, або іншим чином відновлює себе протягом короткого (тобто економічно актуального) періоду часу. Отже, якщо швидкість видобутку враховує обмеження репродуктивної здатності ресурсу, поновлювальні джерела здатності забезпечити врожайність над нескінченним періодом часу. Звичайно, термін повинен бути економічно актуальним, оскільки деякі ресурси можуть бути поновлюваними в принципі, але не на практиці. Наприклад, це займає сотні мільйонів років для мертвих дерев, які будуть перетворені в вугілля та нафту [17], сотні років для певних видів дерев, щоб зростати до максимального розміру. Ліси не вважаються поновлюваними ресурсами, незважаючи на те, що вони відновлюють себе з часом.

Класичні приклади відновлюваних ресурсів є рибальство та ліси. Непоновлювані ресурси визначаються як всі ресурси, які не ростуть або не відновлюють себе з часом. Інший спосіб довести це полягає в тому, що невідновлювані ресурси існують у кінцевих кількостях, тому кожен підрозділ, що споживається сьогодні, зменшує суму, доступну для майбутнього споживання. Найбільш поширеними прикладами невідновлюваних ресурсів є викопне паливо та родовища корисних копалин. Термін «вичерпний» іноді використовується як синонім невідновлюваних, але варто відзначити, що відновлювані ресурси також можуть бути вичерпними, якщо вони перевищують експлуатацію.

Відмінною особливістю природних ресурсів регіону є те, що їх біологічне різноманіття забезпечує соціальні та економічні вигоди трьох різних видів: екосистемні продукти, екосистемні послуги та нематеріальні блага. Значення кожного з цих видів переваг біорізноманіття регіону повинно бути враховане при дослідженні змісту терміну «ресурси», розробки їх класифікації та визначення «справедливої» вартості залучення до господарського обігу.

Зміст терміну «ресурси» з урахуванням виявлених особливостей представлений на рис. 1.3.

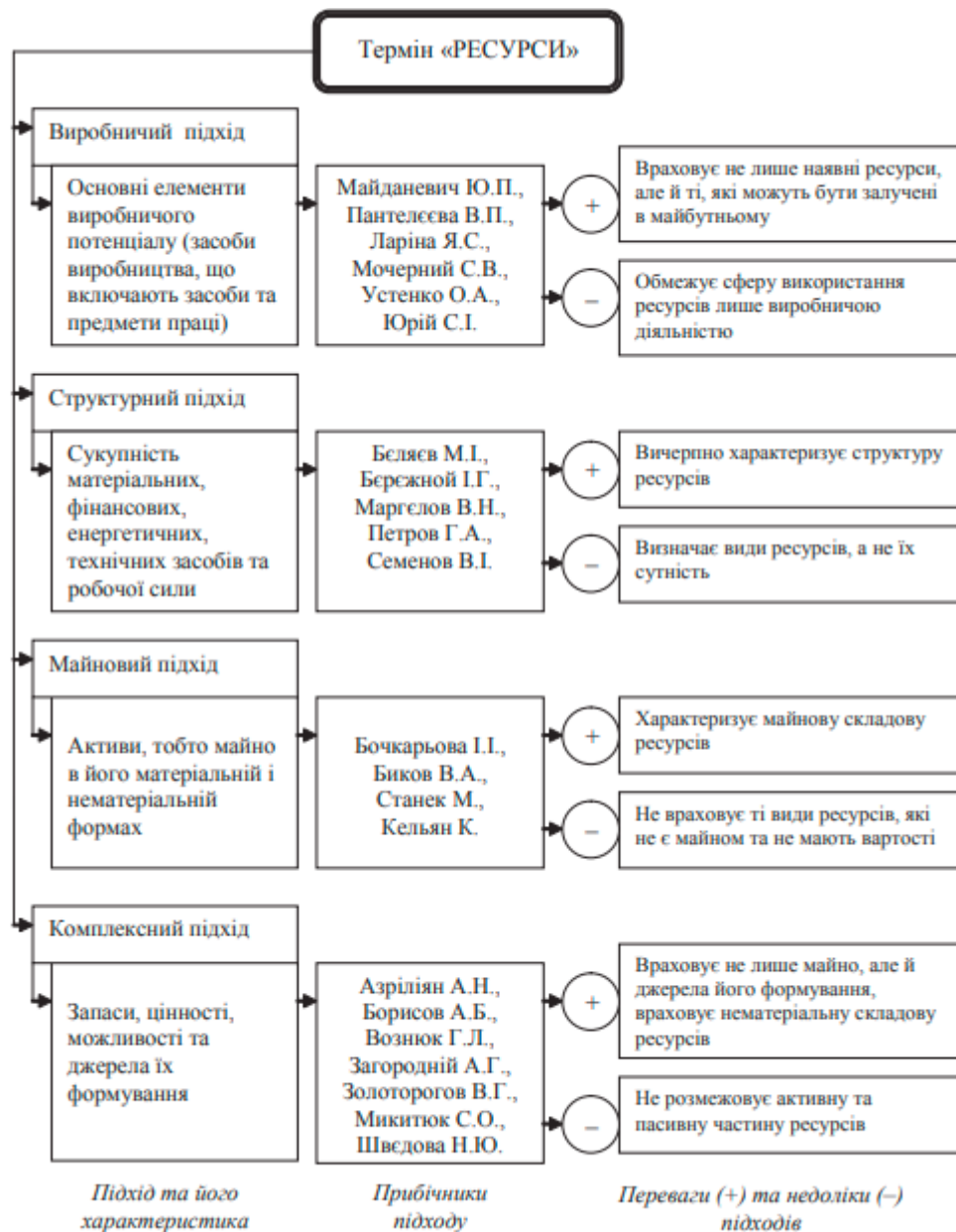

Рисунок 1.3 – Зміст терміну «ресурси» *

* Джерело: [7]

Технологічні зміни можуть ефективно збільшити постачання ресурсів, сприяючи новим відкриттям та дозволяючи вилучення запасів, які не можна досягти раніше. За даними World Energy Energy Energy (2009 р.), Доведені світові запаси нафти зросли з 998 мільярдів барелів у 1988 році до 1,069 млрд. барелів у 1998 р. та 1,258 мільярдів барелів у 2008 році завдяки значній мірі до нових відкриттів та досягнень у технології видобутку [18-21]. Зміни в технології також можуть впливати на швидкість виснаження ресурсу шляхом збільшення його

швидкості використання (наприклад, електрична енергія для збільшення використання електроніки, комп'ютерів тощо) або зменшення його (наприклад, удосконалення ефективності автомобілів). Технологічні розробки, такі як вони змінюють швидкість, за якою було використано ресурс, але це не змінить факт його виснаженості.

Багато природних ресурсів зосереджені в невеликій кількості країн, а інші мають обмежені вітчизняні приналежності. Наприклад, майже 90 відсотків світових запасів нафти розташовані всього за 15 країн (з дещо понад 200 у світі сьогодні), а 99 відсотків запасів нафти знаходяться в 40 країнах [22; 25].

Міжнародна торгівля може допомогти полегшити ці види диспропорції у природних загородах, дозволяючи ресурсам перейти від сфер надлишкової пропозиції до сфери надмірного попиту, який також може слугувати для сприяння найбільш ефективному використанню цих продуктів. Однак, оскільки природні ресурси є незамінними вкладками для виробництва, і також необхідні для підтримки високої якості людського життя, нерівний розподіл ресурсів може спричинити тертя між народами. Характер нерівномірності, пов'язаного з природними ресурсами, може відрізнитися від того, що спостерігається у випадку інших видів товарів. У більшості торговельних спорів, що включають сільськогосподарські або вироблені товари, країна прагне обмежити імпорту. Для цього можуть бути надані багато причин, включаючи фіскальні потреби, підтримку дитячої або "стратегічної" промисловості, громадських міркувань (охорони здоров'я, навколишнього середовища, безпеки тощо), або як відповідь на практику торгівлі, що країна-імпортер сприймає, щоб бути несправедливим. І навпаки, більшість країн-імпортерів прагнуть отримати природні ресурси від іноземних постачальників. Але країни-експортери можуть бути неохоче, щоб вони могли вільно протікати до інших країн, а також з різних причин. До них відносяться фіскальні потреби, прагнення до економічного диверсифікації шляхом додаткової обробки сировини, забезпечення адекватних побутових матеріалів та захист навколишнього середовища.

Ще однією важливою рисою природних ресурсів є домінуюча позиція цього сектора у багатьох національних економіках. Багато з цих країн, як правило, покладаються на вузький діапазон експортних продуктів.

Загалом, стає управління будь-яким ресурсом регіону спирається на здатність контролювати еволюцію запасів та приймати коригувальні дії у випадках значної деградації або зниження. У випадку техногенних фізичних активів, вартість збереження, оновлення, розширення та вдосконалення капіталу є явною частиною виробничих витрат (амортизація капіталу становить як витрати).

Однак для природних ресурсів це не завжди так. Значення природного капіталу часто не враховується на рівні окремої фірми або на національних рахунках. Це означає, що ні їхній внесок у зростання, ні ступінь та вплив їх деградації повністю вимірюються та визнаються політиками. Інший тип вартості, пов'язаний з вичерпанням, але не явно не враховується у використанні природних ресурсів, є наслідком поведінки на оренду. Дефіцит природних ресурсів генерує економічні орендну плату (тобто премію, що власник ресурсу отримує вище вартість можливостей, або вартість наступного найкращого альтернативного використання відповідних активів). Політика, включаючи торговельні заходи, що змінює пропозицію та попит, а отже, ціна ресурсів змінює розподіл орендних платежів у часі та країнах, іноді призводить до міжнародної напруженості.

1.2 Ціноутворення природних ресурсів в системі регіонального розвитку

Існує дві форми природно-ресурсного капіталу, відновлюваний - як ліси чи популяції риб - і невідновлюваний - як нафта та мінерали. Поновлювані джерела енергії, якщо ними керуватимуть на сталому рівні, дають приріст ресурсів, які можна збирати нескінченно в майбутньому. Невідновлювані ресурси за визначенням можуть бути лише вичерпані, оскільки вони не відновлюються

протягом значущого для людини періоду часу. Таким чином, як природний капітал, дохід, отриманий від виснаження невідновлюваних ресурсів, слід вимірювати як втрату капіталу, а не як дохід, порівнянний з доходом, отриманим від потоків відновлюваних ресурсів. На додаток до відновлюваних та невідновлюваних природних ресурсів, природний капітал також складається з екосистемних послуг, таких як здатність засвоювати відходи та виробництво життєво важливих функцій, що підтримують життя, таких як очищення води та кругообіг поживних речовин. Екосистемні послуги, як правило, не враховуються на національних рахунках або рахунках фірм. Екосистемні послуги є надзвичайно важливими для підтримання життя та економічної діяльності, але їх важко визначити кількісно, і тому в минулому їм приділялося порівняно мало уваги у колах, що формують політику. З визнанням того, що втрата екосистемних послуг, таких як здатність атмосфери поглинати вуглекислий газ, не стаючи небезпечно нестабільною та загрожуючої для суспільств та економік, зараз у всьому світі проводяться інтенсивні зусилля щодо включення аналізу та обліку екосистемних послуг, визначення їх ціни як товару, або фактору виробництва.

Оцінювання вартості природних ресурсів регіону та визначення ціни їх залучення до господарського обігу повинно враховувати наступні вадливі особливості. Продукти екосистеми є прямими матеріальними благами для таких речей, як їжа, клітковина, будівельні матеріали, ліки, паливо та декоративні рослини та домашні тварини. Дикі продукти все ще відіграють важливу роль у місцевій сільській економіці та заробітках в Україні.

Екосистемні послуги найкраще визначаються як переваги для людини, які є результатом функцій та процесів екосистеми, такі як:

- основні біогеохімічні та поживні цикли (наприклад, води, вуглецю, азоту, фосфору);
- природна боротьба з шкідниками хижаками в харчових мережах;
- запилення комахами, кажанами та птахами;
- розкладання біомаси, відходів та забруднення;

- формування, утримання, запобігання ерозії та підтримка родючості ґрунту;
- кліматичне регулювання.

Окрім надання прямих матеріальних благ для людей у вигляді екосистемних продуктів та непрямих матеріальних благ з точки зору екосистемних послуг, природні екосистеми та види також забезпечують цілий ряд нематеріальних благ, важливих для добробуту та розвитку людини. Сюди входять історичні, культурні, духовні, рекреаційні, освітні та наукові переваги.

Тому багато природних ресурсів досить однорідні і можуть бути класифіковані як «товари». На відміну від багатьох різновидів виготовлених продуктів - автомобілів, наприклад, вони підходять для централізованої торгівлі та формування єдиної ціни. Крім того, характеристики, такі як нерівномірне географічне розподіл природних ресурсів у всьому світі, а також подальше накопичення ринкової влади, спричинила еволюцію альтернативних режимів торгівлі, яка зменшує ринкові ризики, такі як порушення постачання критичного природного ресурсу входи. Важливо пам'ятати про ці конкретні режими торгівлі природними ресурсами при розгляді наслідків того, що деякі з основних особливостей природних ресурсів, такі як нестабільність, можуть мати торговельно-торговельну політику.

Товар, як правило, визначається як однорідний продукт, який можна обміняти серед споживачів та виробників. Термін «товари» часто використовується у відповідній літературі, що стосується сільськогосподарських товарів, але також включає в себе ряд інших продуктів, які класифікуються як природні ресурси. Прикладами є паливо, лісові продукти, мінерали та метали. Враховуючи їх переважно однорідну природу, і той факт, що їх якість, як правило, можна легко перевірити, торгівля природними ресурсами сприяє встановленню «справедливої» ціни на ринку.

Розширена класифікація природних ресурсів як блага та як товару з метою визначення «справедливої» вартості та ціни на основі виявлених особливостей представлена на рис. 1.4.

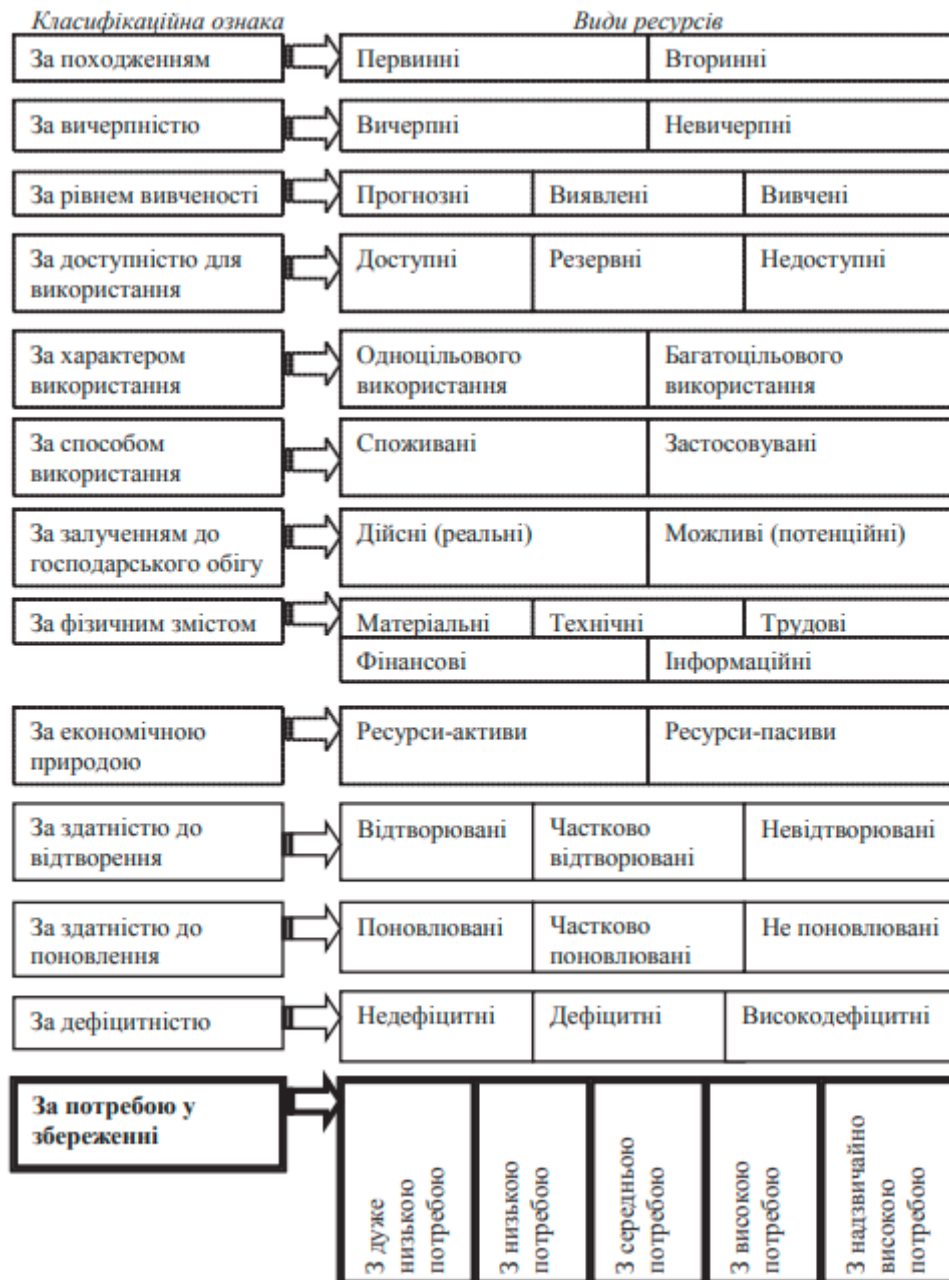

Рисунок 1.4 – Розширена класифікація природних ресурсів як блага з метою визначення «справедливої» вартості та ціни*

* сформовано на основі [7]

1. Споживча вартість природного ресурсу (тобто, мета споживання - особисте користування):

Використання значень ділиться на ринкові та не-ринкові товари:

а. Ринкові товари - це ті, які торгуються на конкурентних грошових ринках. Приватна деревина є хорошим природним ресурсом прикладу ринку товару, а також деякі дозволи на пасовищ, деякі мінерали, деяка вода.

Під ринковими товарами ми також включаємо товари квазі-ринків, де існує грошовий ринок, хоча він недосконалий конкурентоспроможний; ціни вводяться урядом (виділення пасовища BLM, оренду державних мінералів, публічна ліс).

б. Неринкові товари включають громадські товари, відкритий доступ або унікальні ресурси, потенційно, що становлять природні монопольні ситуації.

Приклади:

і) Відпочинок на відкритому повітрі: найпоширеніший приклад не ринкових товарів включають відпочинок на відкритому повітрі: перегляд природи, кемпінг, риболовля, мисливство, використання пустелі, використання води (наприклад, катання на човні, плавання).

Деякі державні збори можуть бути заряджені, але взагалі ці збори не наближаються до вимірювання повної соціальної вартості використання.

II) Значення опції (опція для особистого користування): Інший елемент, який класифікується під використанням варіантів значення.

Варіант вартість – готовність платити людину, щоб гарантувати, що ресурс буде доступний, якщо він / вона вирішив використовувати його в майбутньому. Це особистий тип використання, але для використання деяке майбутнє, можливо, далеке, час.

Сталий розвиток не відповідає ролі, яку природні ресурси та екосистемні послуги відіграють у покращенні добробуту та якості життя людей. Насправді ґрунт, вода, атмосфера, мінерали, рослини, тварини, комахи та інші генетичні ресурси завжди були і залишатимуться основою економічного розвитку. Заниження їх вартості призводить до помилкових оцінок запасів багатства, розташованих у державі, регіонах та місцевих районах. Це неминуче призводить до стратегічних і тактичних помилок на всіх рівнях регіонального управління, особливо до прорахунків, пов'язаних з інвестиційною та податковою політикою.

Це особливо важливо для такої області, як Донецький регіон, де процвітання населення значною мірою забезпечується його природно-ресурсною базою.

З економічної точки зору, головним питанням зростання є вирішення, яке використання ресурсів, включаючи екологічне, є найбільш вигідним. За ідеальних економічних умов ринкові ціни є справжніми соціально зваженими величинами, що забезпечують прямий стимул розподіляти ресурси там, де їх можна найвигідніше використовувати. Вони виступають носіями абстрактної інформації про стан ринку та утворюють унікальне цінове середовище (термін, що використовується Ф. А. Хаєком). Зміни відносних цін відбуваються через фільтр логічних ідей, що виправдовують їх інтерпретацію та ініціюють інституційні зміни в навколишньому середовищі. Це стосується офіційних та, меншою мірою, неформальних установ. Зміни цін в реальних ринкових умовах можуть мати різні наслідки, іноді призводячи до інституційних змін або до перегляду контрактів, які підпадають під діючі правила [1]. Відносні зміни цін змушують людей раціоналізувати те, що формує стандарти екологічної поведінки.

Насправді такого поняття як ідеальні ринки не існує. Що стосується природних ресурсів, це означає, що лише частина їх потенційної вартості відображається на ринкових цінах, тоді як решта (витрати та вигоди) не може легко проявити себе в ринкових процесах. Як результат, їх величина не є належним чином розрахована (або навіть врахована) при прийнятті рішень щодо зростання. Існує ряд помилкових уявлень про відсутність природних благ, які ігнорують погляди місцевих жителів щодо вартості окремого ресурсу або обґрунтування певної форми використання природних ресурсів. Іншими словами, ринкова система в її нинішньому вигляді не дозволяє ефективно розподіляти екологічні ресурси, тобто не надаючи точної грошової оцінки ресурсів, які знищуються внаслідок нашого використання. Так звані "невдачі" на ринку в основному можна звести до відсутності будь-якої вартості для багатьох природних благ та відповідних ринків (атмосфера Землі, водні шляхи, основні екосистеми, ландшафт, звуковий та електромагнітний спектри тощо).

Наприклад, екоресурси, такі як повітря або вода, традиційно не мали жодної вартості чи якоїсь значної грошової вартості, що призвело до їх надмірного використання. Ця ситуація ускладнюється суспільним характером багатьох природних благ, які ніколи не можуть бути у приватній власності і до яких громадськість отримує відкритий та вільний доступ. Однак, хоча формально товар не вважається товаром і поза ринковою системою, природні блага все ж стають продуктивним фактором, тобто потрапляють у систему, що приносить чистий прибуток.

Крім того, нинішня практика економічного аналізу, яка оцінює витрати на проект та прийняття рішень, не враховує так звані зовнішні ефекти (зовнішні ефекти), тобто наслідки роботи, яка проводиться компанією (або окремою особою) від імені інших підприємств, громадських груп та особи, які не беруть участі у такій роботі. Наприклад, вирубка дерев на гірському схилі створює підвищений рівень осаду в потоках, що призводить до того, що на фермах, розташованих нижче за течією, а не на тих, хто виконував роботи, покладаються тягарі та витрати. Отже, витрати, понесені однією стороною у вирішенні проблеми, повинні бути компенсовані іншою.

Серйозні труднощі також спричинені такими факторами, як неминучі трансакційні витрати (проблеми, пов'язані з необхідністю імплементації угод та умов, пов'язаних із спільним використанням природних ресурсів, тобто витрати часу та зусиль, витрати на переговори та консультації, отримання інформації тощо), а також нечітке визначення права власності на природні та екологічні ресурси. Нарешті, існує невизначеність, спричинена нестачею знань про вплив господарської діяльності на навколишнє середовище з точки зору незворотних наслідків для багатьох екологічних процесів, що посилюються короткозорими рішеннями екологічної політики, які воліють мати справу з короточасними наслідками, при цьому недооцінюючи тривалий час прояву наслідків вичерпання природних ресурсів. Все це призводить до постійного збільшення проблем з виснаженням природних ресурсів, накопиченням відходів та «приділенням» цього тягаря майбутнім поколінням.

Глибоке дослідження процесів еволюції теорії природокористування та економічної оцінки природних ресурсів свідчить, що відбувається перехід від суб'єктивного сприйняття і використання природних ресурсів до суспільного усвідомлення цінності природно-ресурсного потенціалу для регіонального розвитку і його економічного зростання. Тому доцільно систематизувати наступну систему методів оцінки природних ресурсів в системі регіонального управління. Це витратний, ринковий і суспільно-ціннісний підходи, а також концепція безкоштовності природних ресурсів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Методи оцінювання природних ресурсів регіону

Методи оцінювання та їх зміст			
Витратний метод	Ринковий методі	Суспільно-ціннісний підхід	Концепція безкоштовності природних ресурсів
- визначення передвиробничих, виробничих і відтворювальних витрат; - визначення приведених, замикаючих і витрат беззбитковості; - оцінки диференціальної ренти	- рентне оцінювання; - інвестиційних витрат; - комерційне оцінювання економічної вартості	- еколого-економічне оцінювання; - суспільно-економічне оцінювання; - обліково-вартісне оцінювання	- нульова оцінка вартості природних ресурсів регіону

Витратний метод включає такі різновиди методів оцінювання:

- визначення передвиробничих, виробничих і відтворювальних витрат;
- визначення приведених, замикаючих і витрат беззбитковості;
- оцінки диференціальної ренти (розміщення, транспорт і т.ін.).

Ринковий методі включає такі різновиди методів оцінювання природних ресурсів регіону:

- рентне оцінювання;
- інвестиційних витрат;

- комерційне оцінювання економічної вартості благ, що «надаються» природою, у тому числі побутовими і промисловими відходами і забрудненнями.

Суспільно-ціннісний підхід включає такі різновиди методів оцінювання природних ресурсів регіону:

- еколого-економічне оцінювання;
- суспільно-економічне оцінювання;
- обліково-вартісне оцінювання.

Процедура оцінювання природних ресурсів регіону відіграє важливі функції у формуванні системи управління природокористуванням у регіоні (рис. 1.5).

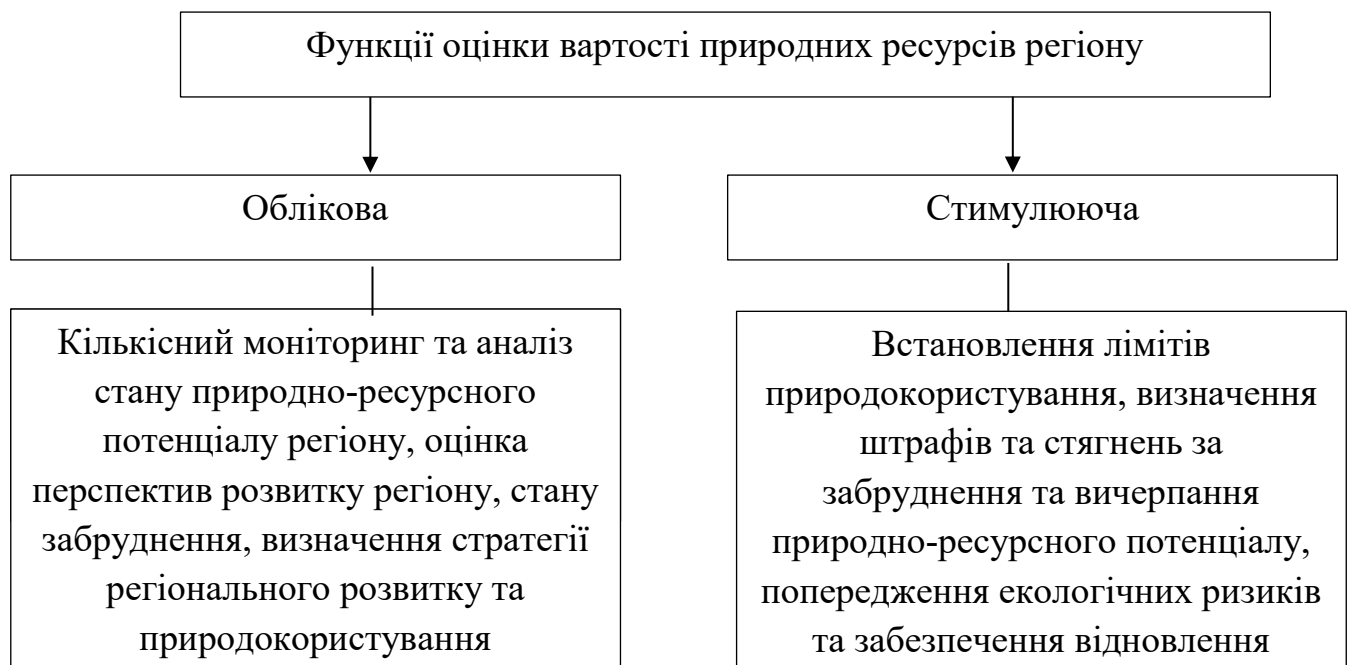

Рисунок 1.5 – Функції оцінки вартості природних ресурсів регіону*

* Джерело: сформовано на базі [28; 35; 36]

Для ефективної оцінки природних ресурсів методологічно слід розрізняти поняття «стабільність» і «стійкість» екологічної системи (вони не мають, наприклад, строгих англійських аналогів, що ускладнює розуміння феномену вченими різних країн). Стойкість екологічних систем є їх внутрішнім властивістю («здатність до стабільності» - the ability to stability), тоді як стабільність (the stability) системи виступає як характеристика стану системи в часі або просторі і

є натурних проявом властивостей екосистеми (в тому числі стійкості) за певних умов зовнішнього середовища. Розуміння цих важливих моментів, безумовно, буде сприяти виробленню ефективних механізмів оцінки стану і прогнозування екосистем, що, на наш погляд, ляже в основу раціонального природокористування.

1.3 Формування механізму управління природними ресурсами регіону

Механізм управління природними ресурсами регіону повинен бути спрямований на всі складові природно-ресурсного потенціалу, охоплювати все біорозмаїття ресурсів та будуватися на використанні всіх класичних та специфічних функціях менеджменту. Крім того, зазначений механізм включає стратегічні та тактичні цілі розвитку регіональної території. Позиціонування в стратегії та акцентування природних ресурсів повинно враховувати оцінки вартості та сценарії можливого використання та відновлення в господарському обігу регіону. Стратегія механізму управління природними ресурсами регіону також повинна враховувати специфіку та спрямованість розвитку територіальної громади, на території якої знаходяться природні ресурси певної категорії. Важливим є точне визначення того, який вид природного ресурсу та в який спосіб буде залучено до використання та споживання. Тому формування механізму управління природними ресурсами регіону повинно передбачати виконання функції контролю та моніторингу за станом природно-ресурсного потенціалу, темпів виснаження та відновлення.

Ефективне формування механізму управління природними ресурсами регіону включають гармонізацію законодавчих та нормативних актів щодо:

- оцінки впливу на навколишнє середовище та стратегічної екологічної оцінки на регіональному рівні;
- доступу громадськості до екологічної інформації;
- збереження дикої флори та фауни;
- розробка регіональної системи моніторингу та забезпечення біобезпеки;

- викиди летких органічних сполук;
- морська та річкова екологічна політика;
- промислові викиди та побутові відходи;
- парникові торгівля дозволами на викиди парникових газів;
- речовини, що руйнують озоновий шар;
- оцінка та управління ризиками виснаження природно-ресурсного потенціалу.

Рекомендована структура механізму управління природними ресурсами регіону представлена на рис. 1.6.

Таким чином можна дати наступне визначення. Механізм управління природними ресурсами регіону – це комплекс інноваційних та традиційних методів та інструментів управління, реалізація яких в системі управління дозволяє організувати ефективне використання, регулювання темпів використання та відтворення природних ресурсів і координувати процеси природокористування в сукупності з виробничими і соціально-економічними процесами, що забезпечує належний рівень екологічної безпеки виробництва і споживання в регіоні, відтворювати якість природного середовища як специфічного суспільного блага і досягати екологічної безпеки існування суспільства.

Беручи до уваги отримані результати, доцільно розробити концептуальну модель прийняття та координації управлінських рішень щодо реалізації бізнес-проектів в контексті кругової економіки, як показано на рис. 1.6. Пропонується розробити критерії для процес прийняття рішень на макрорівні з точки зору ефективної взаємодії «бізнес-держава-природа», зокрема, у сфері соціально-екологічної відповідальності. Основні критерії такі: зменшення обсягів використання природних ресурсів у господарському обігу, повторне використання відходів, поширення технологій маловідходного або безвідходного виробництва, переробка, відповідальність за наслідки вичерпання та руйнування природно-ресурсного потенціалу, глобальна соціальна корпоративна відповідальність, активна участь громади у проектах розбудови

регіону, поширення практики створення рекреаційних зон та ревіталізація міської забудови.

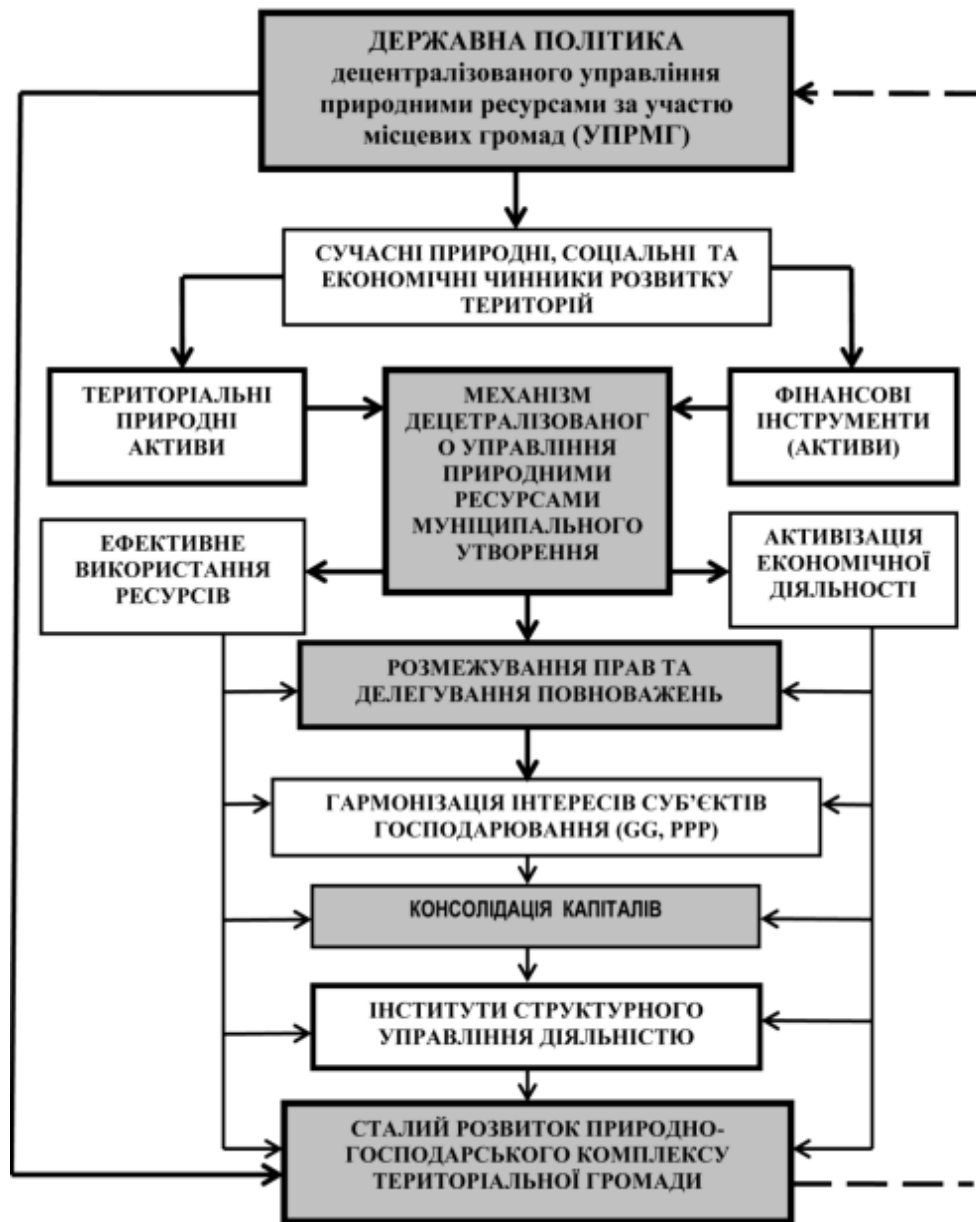

Рисунок 1.6 – Рекомендована структура механізму управління природними ресурсами регіону*

* Джерело: сформовано на базі [55]

Важливо також забезпечити:

- (а) економічне зростання без збільшення споживання та звалищ;
- (б) максимальну ефективність на кожному етапі життєвого циклу товару / продукту/природного ресурсу;

- (в) усі учасники економічного ланцюга повинні створити новий продукт (слід сформулювати команду компаній, яка рухається і думає в одному напрямку);
- (г) принципи довговічності товару (більший термін служби джерела природного ресурсу);
- (д) екологічність та захист навколишнього середовища;
- (е) переосмислення використання продукту, обміну або спільного використання;
- (ж) зменшення обсягів використання природних ресурсів;
- (з) ремонт та обслуговування виробу, що має дефекти; переорієнтація виробництва на «зелені» технології;
- (і) відновлення енергетичних природних ресурсів, витрачених на виробництво.

Бізнес-модель механізму управління природними ресурсами регіону, заснована на використанні природно-ресурсного потенціалу та біорозмаїття, передбачає створення та реорганізацію існуючих регіональних підприємств з переробки та використання природних ресурсів як сировини. Необхідно вказати напрямки, які регіональна влада повинна стимулювати через кошти, державні закупівлі, капітальні вкладення в охорону навколишнього середовища, допомогу в отриманні грантових коштів для спільного реалізації з ЄС інвестиційних бізнес-проектів у сфері кругової економіки, “зелене” кредитування, пільгове кредитування малих та середніх підприємств (МСП) та консультативна діяльність (створення Агенції з розвитку циркулярної економіки в Україні відповідно до національного законодавства та прийнятих директив ЄС).

Слід також зазначити, що першим кроком на підтримку екотрендів є впровадження комплексної програми поводження з відходами, яка передбачає широкий спектр заходів, які мають виконувати компанії. Така програма передбачає сортування, переробку та повторне використання відходів у виробництві, розподілі та утилізації відходів, непридатних для подальшої переробки, відновлення потенціалу природних ресурсів, впровадження

технологічних рішень щодо вторинного використання ресурсів та замкнутих виробничих циклів.

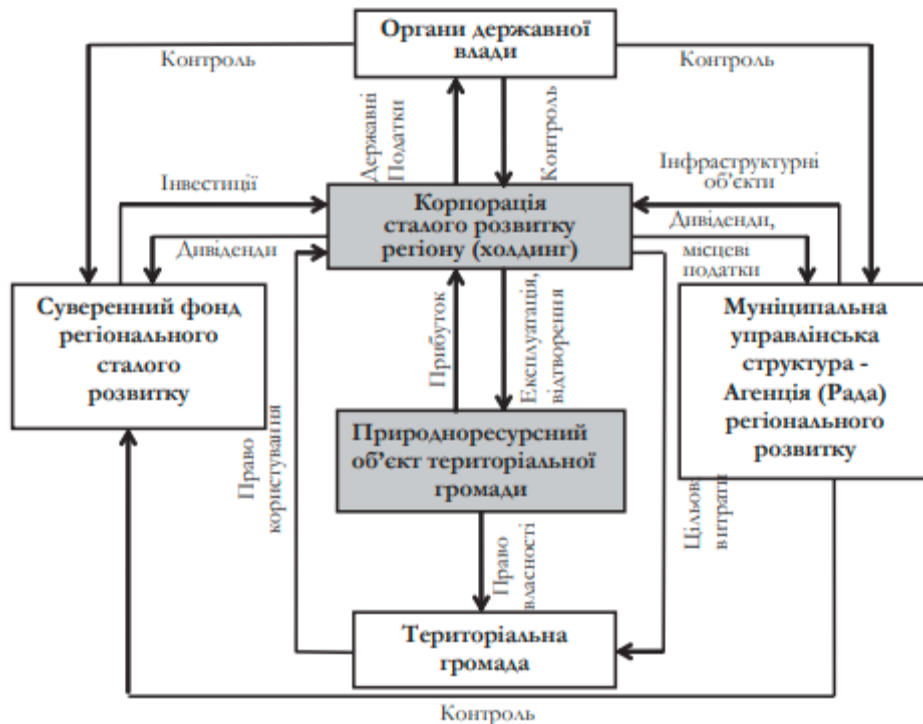

Рисунок 1.7 – Циркулярна модель механізму управління природними ресурсами регіону*

* Джерело: сформовано на базі [56]

Послідовність дій включає низку етапів:

- 1) визначення оцінки, яка відноситься до природних ресурсів та екосистемних послуг, а також способу їх використання;
- 2) виявлення екологічних проблем, пов'язаних з таким використанням, а також визначення потенційних несприятливих наслідків, які знизять вартість (вартість) природних ресурсів та екосистемних послуг (або там, де існує реальна загроза їх виснаження), разом із вибором методи оцінки;
- 3) визначення застосування обраних методів з урахуванням регіональних географічних умов та економічного потенціалу господарської діяльності у Донецькій області.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

2.1 Загальна характеристика підприємства та аналіз техніко-економічних показників

ТОВ «Торгово - Промислова Компанія «Укрсплав» відносно молоде підприємство, що було засноване у 1997 р. З 1998 р. керівництвом підприємства був узятий курс на створення повного циклу металургійної переробки брухту кольорових металів і відходів кольорових металів і сплавів. Виробничий цикл починається з первинної переробки сировини до отримання з цієї сировини високоякісних сплавів кольорових металів на основі алюмінію і міді, які відповідають вимогам державних, міждержавних та національних стандартів країн, в які експортується продукція підприємства.

Важливе значення у перспективі розвитку цього напрямку має географічне розташування ТПК «Укрсплав», зважаючи на високу концентрацію в Східній частині України промислових підприємств машинобудівної та металургійної галузей, які потребують якісних сплавів кольорових металів. Крім того, ці ж підприємства є великими потенційними постачальниками брухту і відходів кольорових металів для металургійної переробки їх у якісні сплави.

До складу підприємства входить шихтова ділянка, яка займається прийманням, сортуванням та первинною переробкою металобрухту та відходів кольорових металів, а також їх сплавів. Діяльність цієї ділянки дозволяє забезпечувати найбільш повне вилучення цінних компонентів у готову продукцію. Сировина, яка надійшла на підприємство, після сортування на сортувальних столах проходить додаткову переробку із застосуванням сучасного обладнання - алігаторних ножиць, плазмореza, електрозварювальних, газозварювальних апаратів і гідравлічних пакет-пресів [53].

Ретельна підготовка сировини кваліфікованими фахівцями, із застосуванням сучасного обладнання, дозволяє забезпечити необхідні умови праці робітникам і підвищити ефективність виробництва.

Використання індукційних тигельних печей при металургійній переробці брухту і відходів дозволяє випускати дорогі марки сплавів, що мають більш цінні споживчі властивості. У виробництві зайняті висококваліфіковані робітники, досвідчені інженери і технологи.

Враховуючи, що споживачами продукції є підприємства США, Бельгії, Росії, Японії, планується відкрити обмежений доступ до бази через всесвітню мережу Інтернет, який полегшить обмін інформацією і документацією між підприємством та його партнерами [51].

Керівництво постійно прагне підвищити ефективність роботи підприємства, вдосконалює існуючі виробничі потужності, що дозволяє збільшувати випуск високоякісних сплавів, що відповідають вимогам вітчизняних і зарубіжних стандартів, вирішує екологічні проблеми із забезпеченням санітарних норм, поліпшенням умов праці робітників.

За час роботи ТПК «Укрсплав» зарекомендувало себе як підприємство, що виробляє високоякісну продукцію, і набуло постійних споживачів в Україні та за кордоном.

Грамотне ведення контролю технологічних процесів дає можливість керувати процесом переробки вторинної сировини: металобрухту, лому кольорових металів. Контролювати якість сировини і готової продукції, виробляти алюмінієві і мідні сплави заданого хімічного складу і необхідної якості, що задовольняє запити споживачів.

Підприємство постійно бере участь у благодійних програмах місцевих органів влади, а також надає допомогу ветеранам Чорнобиля, Афганістану, дитячим навчальним закладам.

З 23.11.2000 р. підприємство діє у відповідності з системою якості, розробленої на підприємстві (Міжнародне бюро Veritas Quality International).

22.01.2020 р. підтвердило (сертифікат № 78150), що система менеджменту якості підприємства знаходиться у відповідності до вимог стандартів якості BS EN ISO 9002:1994.

Підприємство займається виправкою вторинних алюмінієвих сплавів, переробкою міді, латуні, бронзи та інших кольорових металів. Основний напрямок віддається виробництву вторинних алюмінієвих сплавів і сплавів на мідній основі - це обумовлюється наявністю власної лабораторії. Сучасне обладнання лабораторії (спектрометр фірми "SPECTROLAB", спектрограф ДФС-51) дозволяє ефективно та якісно проводити контроль технологічного процесу на всіх стадіях переробки брухту і відходів з метою отримання алюмінієвих і мідних сплавів необхідної якості, які використовуються в самих різних галузях промисловості (автомобілебудуванні, чорної металургії, суднобудуванні та ін.).

Основні види продукції, що випускається:

- алюмінієві сплави - АК5М2, АК7, АК9, АДО, А380.1, DIN226;
- мідні сплави - Cu3, Бр.ОЦС, Бр.АЖ, ЛЗ, а також мідь і латунь;
- бронзові зливки та прутки.

Наступною характеристикою підприємства є тип організаційної структури (рис. 2.1.). Організаційна структура управління підприємством – перелік відділів, служб та підрозділів в апараті управління, системна їх організація, характер співпідпорядкованості та підзвітності один одному і вищому органу управління фірми, а також набір координаційних та інформаційних зв'язків, порядок розподілу функцій управління між підрозділами підприємства.

З рис. 2.1. можна зробити висновок, що підприємство має лінійно-функціональну структуру управління. Лінійно-функціональна структура забезпечує такий поділ управлінської праці, при якому лінійні ланки управління покликані командувати, а функціональні - консультувати, допомагати в розробці конкретних питань і підготовці відповідних рішень, програм, планів.

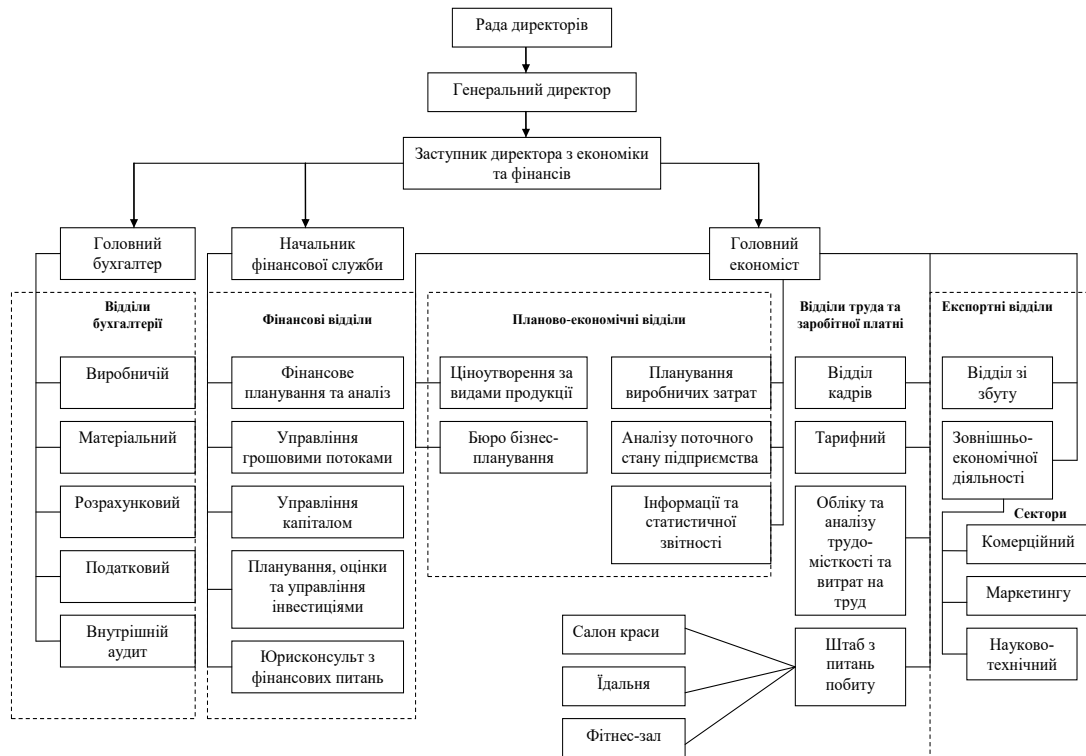

Рисунок 2.1 – Організаційна структура ТПК «Укрсплав»*

* Джерело: статні документи підприємства

Керівники функціональних підрозділів (з бухгалтерії, фінансів, персоналу, економіки) здійснюють вплив на виробничі підрозділи формально. Як правило, вони не мають права самостійно віддавати їм розпорядження, роль функціональних служб залежить від масштабів господарської діяльності та структури управління фірмою в цілому. Функціональні служби здійснюють всю технічну підготовку виробництва; готують варіанти рішень питань, пов'язаних з керівництвом процесом виробництва. Такий тип організаційної структури має як переваги так і недоліки.

Переваги структури:

1) звільнення лінійних керівників від вирішення багатьох питань, пов'язаних з плануванням фінансових розрахунків, матеріально-технічним забезпеченням та ін.;

2) побудова зв'язків «керівник - підлеглий» по ієрархічній драбині, за яких кожен працівник підпорядкований тільки одному керівнику.

Недоліки структури:

- 1) кожна ланка зацікавлена в досягненні своєї вузької мети, а не загальної мети фірми;
- 2) відсутність тісних взаємозв'язків і взаємодії на горизонтальному рівні між виробничими підрозділами;
- 3) надмірно розвинена система взаємодії по вертикалі;
- 4) акумулювання на верхньому рівні повноважень за рішенням поряд зі стратегічними безлічі оперативних завдань.

Наступним ключовим питанням є норма керованості (норма контролю), під якою мається на увазі кількість співробітників, безпосередньо підпорядкованих конкретному менеджеру. Вважається, що оптимальна норма керованості становить від 5 до 9 осіб (7 ± 2), хоча в деяких дослідженнях на цю тему наводяться й інші цифри [52]. ТПК «Укрсплав» не зовсім відповідає оптимальному діапазону (рис. 2.2).

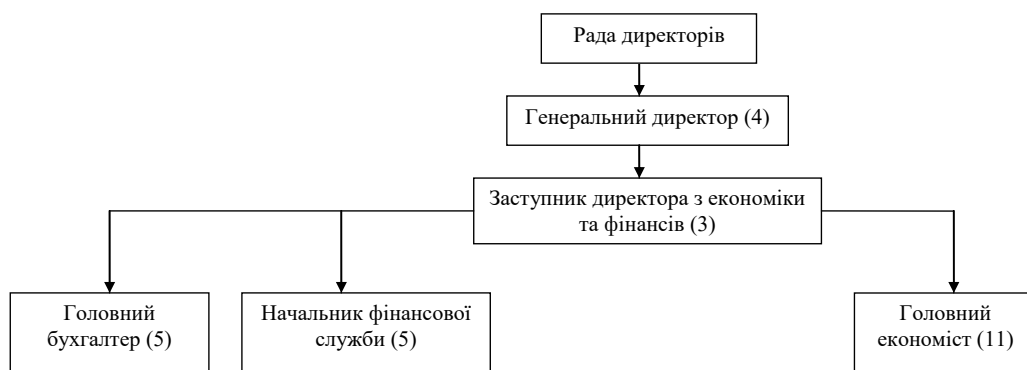

Рисунок 2.2 - Організаційна структура ТПК «Укрсплав»*

* Джерело: статні документи підприємства

Так, менеджери вищої ланку управління мають меншу кількість підлеглих ніж нижчі менеджери. Повинно бути навпаки, тому що топ-менеджери приймають найбільш важливі питання. Тому, наприклад, Заступнику директора з економіки та фінансів повинні підпорядковуватися керівники інших відділів, наприклад менеджер ЗЕД, Менеджер зі збуту, Аудитор, Юрист та ін. А повноваження

головного економіста навпаки потрібно зменшити тому що на нього покладено управління трьома відділами.

Рациональне використання персоналу підприємства – це неодмінна умова, що забезпечує безперебійність виробничого процесу і успішне виконання виробничих планів. Чисельність працівників ТПК «Укрсплав» складає 1127 осіб. Структура персоналу має наступний вигляд (табл. 2.1):

Таблиця 2.1 – Структура персоналу підприємства

№	Показник	Величина показника				Відхилення	
		2019		2020		абсолютне	відносне
		Осіб	%	Осіб	%		
1	Середньооблікова чисельність персоналу	1124	100	1127	100	3	0,17
2	Структура персоналу за статтю:						
	- чоловіки	819	72	799	71	20	1,7
	- жінки	305	28	328	29	23	2,0
3	Віковий склад персоналу:						
	- до 18 років	-	-	-	-	-	-
	- 18-25	145	12,9	140	12,4	5	0,4
	- 26-36	417	37,0	432	38,3	15	1,3
	- 37-50	498	44,3	495	43,9	3	0,2
	- доросліше 50	64	5,6	60	5,3	4	0,3
4	Освітній рівень персоналу:						
	- неповне середнє	-	-	-	-	-	-
	- загальне середнє	37	3,3	37	3,2	-	-
	- середнє спеціальне	336	29,8	330	29,3	6	0,5
	- незавершене вище						
	- вище	102	9,0	100	8,9	2	0,1
		649	57,6	660	58,6	11	0,9

Продовження табл. 2.1

5	Стаж роботи в підприємстві:						
	- до 1 року	40	3,5	54	4,7	14	1,2
	- 1-3	179	15,9	179	15,9	0	0

-4-5	378	33,6	378	33,5	0	0
-більше 5	527	46,9	516	45,8	11	0,9

На підприємстві немає персоналу віком менш ніж 18 років, тобто підприємство не порушує Трудовий кодекс. Освітній рівень персоналу переважно середнє спеціальне та вище, також зустрічається загальне середнє, але це ні як не впливає на продуктивність праці. Рух персоналу та зміна його структури малопомітна на даному підприємстві. В основному працівники залишають роботу з причин вагітності, виходом на пенсію, чи зі зв'язком з військовим призивом. У 2019-2020 рр. показники руху персоналу були наступними (табл. 2.2):

Таблиця 2.2 - Рух персоналу підприємства

Показник	Формула	2019	2020	2020/2019
Коефіцієнт обороту прийому (Кп)	$K_n = K_{пп} / C_{чп}$	$K_n = 41 / 1124 = 0,037$	$K_n = 35 / 1127 = 0,031$	83,78
Коефіцієнт обороту вибуття (Кв)	$K_v = K_{вп} / C_{чп}$	$K_v = 44 / 1124 = 0,039$	$K_v = 39 / 1127 = 0,034$	87,18
Коефіцієнт плинності кадрів (Кт)	$K_t = (K_{звб} + П_{тд}) / C_{чп}$	$K_t = (18 + 10) / 1124 = 0,025$	$K_t = (14 + 7) / 1127 = 0,018$	72,00
Коефіцієнт сталості кадрів (Кпост)	$K_{пост} = 1 - K_v$	$K_{пост} = 1 - 0,039 = 0,961$	$K_{пост} = 1 - 0,034 = 0,966$	100,52

де Кпп – кількість прийнятих працівників;

Счп – середньооблікова чисельність працівників;

Квп – кількість вибулих працівників;

Кзвб – кількість звільнених за власним бажанням;

Птд – порушення трудової дисципліни.

Таким чином, за 2020 рік питома вага прийнятих працівників склала 3,1%, що на 0,6% менше ніж у 2019 р., питома вага вибулих працівників 3,4%, а в 2019 р. 3,9% з них з негативних причин вибуло 1,8% та 2,5% відповідно, питома вага постійно працюючих працівників на підприємстві у 2020 р. більше, ніж у 2019 р. та складає 96,6%. Такі данні низької плинності кадрів пов'язані з достатньою заробітною платною та високим рівнем забезпеченості працівників соціальним пакетом.

Також зазначимо, що бухгалтерський облік в 2019-2020 рр. підприємство здійснювало відповідно вимогам Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996 - XIV, П (С) БО та інших нормативних документів з питань організації бухгалтерського обліку.

Форма ведення бухгалтерського обліку - комп'ютеризована, аналітичний облік синтезується в оборотно-сальдової відомості.

Основні показники роботи підприємства представлені в табл. 2.3. Усі ціни будуть приведені до цін 2019 р. з урахуванням показників інфляції.

Аналіз основних показників роботи підприємства з 2016 по 2020 р. свідчить, що відбулися наступні зміни показників: виручка від реалізації збільшилася на 48,4% в 2020 р. і на 21,2% в 2019 відносно 2016 р. Собівартість продукції збільшилася на 34,8% в 2013 р. і на 18,8% в 2019 по відношенню до 2016 р. Вартість основних фондів зменшилась на 17,1%, але в 2020 р. збільшилась в 2 рази в порівнянні з 2016 р., це пов'язано з розширенням виробництва. Кредиторська заборгованість збільшилася на 15,2%, та в 5 разів відповідно в 2019 та 2020 рр. по відношенню до 2016 р.

Таблиця 2.3 – Основні показники роботи підприємства за 2016-2020 рр. (тис. грн)

Показник	Роки					2020/ 2016, %	Відхи- лення, +/-
	2016	2017	2018	2019	2020		
Собі- вартість реалізовано ї продукції	22571, 8	22792, 7	19967,1	26817,5	30431,0	134,8	+7859,2
Виручка від реалізації	32094, 4	33409, 8	28477,1	38910,6	47636,0	148,4	15541,6
Валові витрати	27374, 1	29322, 0	30510,4	35887,3	49210,0	179,8	21835,9
Вартість основних фондів	7097,2	6453,6	5928,1	5884,4	16539,3	233,0	9442,1
Кредито- рська заборго- ваність	3079,8	5192,9	3834,8	3547,7	15546,1	504,8	12466,3

2.2 Оцінка фінансового стану підприємства

На основі даних з фінансової звітності для оцінки діяльності підприємства необхідно зробити аналіз поточного стану, динаміки показників економічної діяльності, визначення основних факторів, що визначають їх величину.

Різноманітні методи аналізу фінансової звітності, які застосовуються на практиці, часто дають можливість не тільки проаналізувати статті балансу і їх співвідношення, а й провести аналіз декількох підприємств окремої галузі господарювання або одного підприємства за декілька періодів. Визначення минулих тенденцій розвитку підприємства в більшості випадків є базою для планування подальшої діяльності організації.

При складанні та аналізі порівняльного балансу використовують прийоми горизонтального і вертикального аналізу.

Метою горизонтального аналізу є визначення абсолютних і відносних змін в структурі балансу за кілька звітних періодів.

З метою виявлення динаміки статей балансу та її оцінки побудуємо аналітичні таблиці, в яких визначимо зміни кожної зі статей балансу щодо базового періоду. Базовим періодом вважатимемо 2019 р., тобто базою порівняння будуть дані балансу на кінець 2019 р.

Було проведено аналіз даних фінансової звітності. З цього аналізу можна зробити висновки щодо динаміки зміни статей активу балансу. Так, загальна сума необоротних активів мала наступну тенденцію: в 2019 р. вона знизилася на 17%, а в 2020 зросла на 128,6% по відношенню до базового періоду (2019) в результаті модернізації, що проводилася, і розширення основних фондів. З 2019 р. спостерігається тенденція до збільшення суми оборотних активів. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги в 2019 р. зменшилася на 23,5%, а в 2020 – збільшилася на 128% по відношенню до базового періоду, що свідчить про прагнення підприємства за рахунок надання додаткової відстрочки збільшити власну реалізацію. Спостерігається зменшення грошових коштів на 23% в 2020 р. та збільшення, більш, ніж у три рази, в 2019 у порівнянні з 2016 р., внаслідок збільшення залучених інвестицій, це в цілому свідчить про пожвавлення ринкової активності підприємства.

На основі аналізу даних, наведених у фінансовій звітності, можна зробити висновки стосовно динаміки зміни статей пасиву балансу. Власний капітал мав тенденцію до збільшення, починаючи з 2016 р. Загальна сума поточних зобов'язань збільшилася на 20% та більш, ніж в 4 рази в 2019 і 2020 рр. відповідно, причому збільшення кредиторської заборгованості склало 15,2% і 104,8%, що свідчить про значне погіршення дисципліни розрахунків між підприємством і покупцями. Інші поточні зобов'язання збільшилися на 40,5% і знизилися на 23,3% відповідно за 2020 і 2019 рр.

Слід зазначити, що відмічені зміни (випереджаюче зростання кредиторської заборгованості) є успіхом менеджменту підприємства, бо дозволяє вивільнити додаткові кошти на модернізацію обладнання без залучення дорогих банківських кредитів.

Сутність вертикального аналізу полягає в аналізі структури балансу, а також питомої ваги кожної з статей балансу в загальній сумі активів або пасивів. На основі аналізу структури змін в активі і пасиві (вертикальний аналіз) можна зробити висновок про те, які джерела в основному забезпечували надходження нових коштів і в які активи вони були інвестовані.

Завдяки вертикальному аналізу активу балансу наочно видно, що в досліджуваному періоді значну частку займають оборотні активи (65,6%), потім необоротні активи – їх частка в загальному обсязі становить 34,4%.

З проведеного аналізу пасиву балансу випливає, що власний капітал у досліджуваному періоді становить найбільшу частину (58,5%), так само помітна тенденція до зменшення його частки в загальному обсязі. Так, в 2016 році частка власного капіталу в загальному обсязі балансу склала 86,6%, в 2020 - 84,6%. Поточні зобов'язання в 2016 р. займали 13,4%, в 2019 - 14,6%, а в 2020 р. збільшилися до 40,5%.

Наступним кроком аналізу фінансового стану ТПК «Укрсплав» стане аналіз ліквідності (платоспроможності) підприємства.

Всі активи підприємства залежно від ступеня ліквідності поділяють на наступні групи [25]:

1) найбільш ліквідні активи (a1) – суми після всіх статей засобів, які можуть бути використані для виконання поточних розрахунків негайно.

2) швидкоореалізуємі активи (a2) – активи, для звернення яких в грошову форму потрібний триваліший час. у цю групу можна включити готову продукцію, дебіторську заборгованість, векселі отримані, інші оборотні активи.

3) повільноореалізуємі активи (A3) - найменш ліквідні активи: запаси, дебіторська заборгованість (платежі, які очікується більш ніж через 12 місяців після звітної дати), ПДВ по придбаних цінностях.

4) Важкореалізуємі активи (А4) – активи, які призначені для використання в господарській діяльності впродовж тривалого періоду часу. До цієї групи входять необоротні активи.

Пасиви балансу за ступенем зростання термінів погашення зобов'язань групуються у такий спосіб.

1) Найбільш термінові зобов'язання (П1) – кредиторська заборгованість, розрахунки по дивідендах, інші короткострокові зобов'язання, а також позики, не погашені в строк.

2) Короткострокові пасиви (П2) – короткострокові кредити банків, інші позики, які підлягають погашенню впродовж 12 місяців після звітної дати.

3) Довгострокові пасиви (П3) – довгострокові кредити і інші довгострокові пасиви – статті 3-го розділу пасиву балансу «Довгострокові зобов'язання».

4) Постійні пасиви (П4) – статті 1-го розділу пасиву балансу «Власний капітал», 2-го «Забезпечення майбутніх виплат і платежів» і 5-го «Доходи майбутніх періодів».

Для характеристики ліквідності підприємства проведемо розрахунки груп активів та пасивів (табл. 2.4 та 2.5).

Таблиця 2.4 - Ліквідність активів балансу за 2016 – 2020 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2016, %	Відхилення, +/-
1	2	3	4	5	6	7	8
Найбільш ліквідні активи (Л1)	1387,0	3454,8	2103,0	4355,4	1068,3	77,0	-318,7
Активи, швидко реалізуються (Л2)	7350,9	10103,7	13344,8	9380,0	19025,4	258,8	+ 11674,5

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8
Активи, що повільно реалізуються (Л3)	10475,9	8226,2	6092,1	9345,7	11444,3	109,2	968,4
Активи, що важко реалізуються (Л4)	7246,4	6615,0	6030,1	6017,0	16562,4	228,6	9316,0

З табл. 2.4 наочно бачимо тенденцію росту за п'ять років активів, що швидко реалізуються (на 158,8% у порівнянні з 2016 р.), а також активів, що важко реалізуються (на 128,6%). Також декілька збільшився надлишок активів, що повільно реалізуються. А найбільш ліквідні активи мали тенденцію до зменшення, починаючи з 2019 р., відносно 2016 р.

Таблиця 2.5 – Ліквідність пасивів балансу за 2016 – 2020 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2016, %	Відхилення, +/-
Найбільш термінові зобов'язання (П1)	577,6	766,4	768,1	1202,7	13869,9	2401,3	13292,3
Короткострокові пасиви (П2)	2958,4	4548,6	3628,8	3043,9	5582,8	188,7	2624,4
Довгострокові пасиви (П3)	3,0	0	0	238,1	520,9	17363,3	517,9

Постійні пасиви (П4)	22921,3	23121,8	23173,2	24613,4	28121,7	122,7	5200,4
-------------------------	---------	---------	---------	---------	---------	-------	--------

Для визначення ліквідності балансу необхідно порівняти показники груп за активами та пасивами. Баланс вважається ліквідним, якщо виконуються наступні нерівності: $L1 \geq P1$, $L2 \geq P2$, $L3 \geq P3$, $L4 \leq P4$.

Бачимо, що на кінець 2020 р. спостерігається нестача найбільш ліквідних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань. Просліджуючи тенденцію росту за п'ять років можна сказати, що значно виріс надлишок активів, що швидко реалізуються (на 158,8% у порівнянні з 2016 р.) для покриття короткострокових зобов'язань, а також активів, що важко реалізуються (на 128,6%) для покриття постійних пасивів. У той же самий час треба відмітити, що декілька збільшився надлишок активів, що повільно реалізуються. В даний момент таке положення не сприяє погіршенню фінансового стану підприємства, але, якщо тенденція буде зберігатися, у перспективі це може викликати брак засобів для погашення термінової заборгованості. Підприємству необхідно контролювати ситуацію, щоб подібні негативні явища не повторювались у майбутньому.

Проведений аналіз є первинним. Більш детальні результати можна отримати за допомогою аналізу фінансових коефіцієнтів.

У вітчизняній практиці, як правило використовують три коефіцієнти: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Коефіцієнт поточної ліквідності показує в якому ступені наявні оборотні активи достатні для задоволення поточних зобов'язань. Відповідно до загальноприйнятих стандартів, вважається, що цей коефіцієнт повинний знаходитися в межах від 1 до 2 [17]. Під час розрахунку коефіцієнту швидкої ліквідності не береться до уваги найменш ліквідна частина оборотних активів – повільно реалізовані активи. Відповідно до загальноприйнятих стандартів, вважається, що цей коефіцієнт повинний знаходитися в межах від 0,7 до 0,8 [53].

Коефіцієнт швидкої ліквідності показує на скільки можливо буде погасити поточні зобов'язання, якщо положення стане дійсно критичним, при цьому виходять із припущення, що товарно-матеріальні запаси взагалі не мають ніякої ліквідної вартості. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частка короткострокових зобов'язань може бути покрита за рахунок грошових коштів та їх еквівалентів у вигляді ринкових цінних паперів, тобто практично абсолютними ліквідними активами.

Розрахуємо коефіцієнти ліквідності та проаналізуємо їх динаміку за п'ять років, та зведемо їх до табл. 2.6.

Таблиця 2.6 - Коефіцієнти ліквідності за 2016-2020 рр. (на кінець року)

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2016, %	Нормативне значення
Коефіцієнт поточної ліквідності	5,4	4,1	4,9	5,4	1,6	29,63	1—2
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,8	1,9	1,9	1,9	0,7	38,89	0,7—0,8
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,4	0,7	0,5	1,0	0,05	12,5	0,2 — 0,35

Як видно з табл. 2.6, коефіцієнти поточної, швидкої ліквідності та абсолютної ліквідності коефіцієнти мають тенденцію до збільшення протягом чотирьох перших років, тобто підприємство має достатньо оборотних засобів для покриття своїх зобов'язань, але їх значення не знаходиться у межах нормативних значень.

Лише в 2020 р. коефіцієнти поточної та швидкої ліквідності не перевищують норму, складаючи 1,6% та 0,7% відповідно.

Таким чином, ліквідність підприємства досягається за рахунок цих коефіцієнтів ліквідності, що характеризується наявністю у підприємства найбільш ліквідних оборотних активів, що свідчить про стабільний фінансовий стан і здатність підприємства вчасно погашати свої поточні зобов'язання.

Однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства є стабільність його діяльності з позиції довгострокової перспективи. Вона пов'язана, перш за все, з фінансовою структурою підприємства, ступенем його залежності від кредиторів та дебіторів.

Тому наступним кроком в аналізі фінансового стану підприємства буде аналіз фінансової стійкості, який характеризується співвідношенням джерел фінансування. Коефіцієнти капіталізації характеризують фінансовий стан підприємства з позиції структури джерел фінансових ресурсів.

До основних коефіцієнтів капіталізації відносять наступні:

1) коефіцієнт фінансової автономії, що характеризує частку власних коштів підприємства в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність [45]. Критичне значення цього коефіцієнта – 0,5.

2) коефіцієнтом, зворотним коефіцієнту фінансової автономії є коефіцієнт фінансової залежності. критичне значення цього показника – 2.

3) коефіцієнт визначення капіталізації аналізованого підприємства - коефіцієнт фінансового ризику. по своєму економічному значенню він поєднує в собі два попередніх коефіцієнти і показує співвідношення залучених і власних коштів. оптимальне значення цього коефіцієнту - $< 0,5$.

4) коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного оборотного капіталу знаходиться в обороті, а яка капіталізована. Коефіцієнт повинен бути достатнім для забезпечення гнучкості у використанні власних коштів підприємства [53].

Для характеристики фінансової автономії підприємства проведемо розрахунки коефіцієнтів капіталізації і покриття (табл. 2.7).

Як видно з табл. 2.7, коефіцієнт фінансової автономії знизився у порівнянні з попередніми роками, але все одно вищий за критичне значення 0,5, це говорить про те, що сума власних джерел перевищує суму заборгованостей фінансування підприємства [38].

Чим вище значення цього коефіцієнту, тим фінансово стійкіше, стабільніше і більш не залежним від зовнішніх кредиторів та інвесторів. Також збільшився

коефіцієнт фінансової залежності на 0,53 у порівнянні з 2019 р., це означає збільшення залучених коштів в структурі власного капіталу, тобто збільшення фінансової залежності підприємства.

Таблиця 2.7 - Коефіцієнти капіталізації і покриття за 2016-2020 рр. (на кінець року)

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ % 2019
Коефіцієнт фінансової автономії	0,87	0,81	0,84	0,85	0,58	66,67
Коефіцієнт фінансової залежності	0,15	0,23	0,19	0,18	0,71	473,33
Коефіцієнт фінансового ризику	1,15	1,23	1,19	1,18	1,72	149,57
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,68	0,71	0,74	0,77	0,43	63,24

Збільшення коефіцієнту фінансового ризику у 2020 р. свідчить про збільшення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів. Значення коефіцієнту більше за критичне значення 0,5.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу збільшився на 0,77 у порівнянні з попереднім роком, що свідчить про збільшення фінансової автономії. В цілому коефіцієнти капіталізації та покриття вказують на незначну залежність підприємства від зовнішніх інвесторів та кредиторів, що свідчить про раціональний підхід до формування власного капіталу.

Важливе значення при аналізі фінансово-господарської діяльності підприємства має рівень ефективності використання ресурсів підприємства.

За допомогою коефіцієнту оборотності активів (коефіцієнта трансформації) оцінюється ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів незалежно від джерел їхнього залучення [55].

Коефіцієнт трансформації показує, скільки разів за звітний період відбувається повний цикл виробництва чи скільки грошових одиниць реалізованої продукції принесла кожна грошова одиниця активів .

За коефіцієнтом оборотності дебіторської заборгованості (коефіцієнт оборотності за розрахунками, або коефіцієнт інкасації) судять у скільки разів у середньому за звітний період дебіторська заборгованість перетворилася в кошти.

Для аналізу оборотності дебіторської заборгованості використовується також показник тривалості обороту дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості показує скільки оборотів необхідно компанії для оплати наявної заборгованості.

Для аналізу оборотності кредиторської заборгованості використовують показник періоду обороту кредиторської заборгованості.

Різниця між поточними активами і поточними зобов'язаннями складає чистий робочий капітал підприємства (R_k). Оптимальний розмір чистого робочого капіталу залежить від сфери діяльності, обсягу реалізації, кон'юнктури ринку [55].

Для характеристики ефективності керування запасами використовуються коефіцієнт оборотності запасів і показник тривалості обороту. Перший показник характеризує період, протягом якого запаси перетворюються в реалізовані товари. Чим вище коефіцієнт оборотності запасів, а отже, менше період обороту запасів, тим більш ліквідну структуру мають оборотні активи, і тим стійкіше буде фінансовий стан підприємства. Другий показник свідчить про кількість оборотів за рік запасів, тобто скільки разів вони перенесли свою вартість на готові вироби.

Показник тривалості операційного циклу показує, скільки днів у цілому потрібно для виробництва, продажі й оплати продукції підприємства.

Розрахунок показника тривалості обороту оборотного капіталу зводиться до наступного: якщо його значення позитивне, то підприємство відчує потребу в

коштах; негативне значення показника свідчить про те, що підприємство має в безкоштовному користуванні чужі гроші [14].

Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача) свідчить про ефективність використання основних засобів підприємства.

Для характеристики ділової активності підприємства проведемо розрахунки коефіцієнтів та побудуємо таблицю (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Коефіцієнти ділової активності

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2016, %
1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт оборотності активів	1,12	1,22	1,02	1,37	1,23	109,82
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	6,23	6,65	5,13	8,69	6,96	111,72
Тривалість обороту дебіторської заборгованості, дні	57,79	54,14	70,18	41,43	51,72	89,50
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	-4,87	-5,15	-4,11	-6,21	-2,57	189,49

Закінчення таблиці 2.8

1	2	3	4	5	6	7
Тривалість обороту кредиторської заборгованості	73,92	69,90	87,59	57,97	140,08	189,50
Робочий капітал, тис. грн.	15677,9	16506,8	17143,1	18834,4	12077,7	77,04
Коефіцієнт оборотності запасів	-2,73	-3,26	-4,14	-4,78	-4,27	63,93
Тривалість оборотності запасів, дні	131,87	110,43	86,96	75,31	84,31	63,93
Тривалість операційного циклу, дні	189,66	164,57	157,14	116,74	136,03	71,72
Тривалість оборотності оборотного капіталу, дні	115,74	94,67	69,55	58,77	-4,05	3,23
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондо-віддача)	-2,88	-3,29	-3,16	-4,45	-2,70	106,67

Коефіцієнти ділової активності підприємства (табл. 2.8) свідчать: відбулося збільшення коефіцієнтів оборотності активів з 1,12 до 1,23 за 5 років, це свідчить про незначне (0,11) збільшення ефективності використання ресурсів підприємства. Цей коефіцієнт варіюється в залежності від галузі, відбиваючи особливості виробничого процесу.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості збільшився на 0,73 у 2020 р. у порівнянні з 2016 р., що призвело до зменшення терміну погашення дебіторської заборгованості на 6 днів. Коефіцієнт оборотності кредиторської

заборгованості збільшився на 2,30, у результаті чого термін погашення кредиторської заборгованості збільшився на 66 днів.

Робочий капітал підприємства за звітний період зменшився на 3600,2 тис. грн., тобто підприємство зменшило здатність до розширення діяльності і здійснення інвестицій. У результаті зменшення виторгу від реалізації продукції фондівіддача збільшилася на 0,18.

Зменшення коефіцієнту оборотності запасів на 1,54, свідчить про те, що підприємство має деякі проблеми з реалізацією продукції, але воно є незначним, тому що перевищення періоду оборотності дебіторської заборгованості над періодом оборотності запасів не відбувається. Значення показника тривалості оборотності оборотних коштів зменшилося на 119 днів.

Рентабельність - це відносний показник, що порівнює отриманий ефект із витратами і ресурсами, використаними для його досягнення. У групі рентабельність капіталу розраховується два основних показники: рентабельність активів і рентабельність власного капіталу.

Показник рентабельності активів характеризує наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для одержання прибутку, тобто який прибуток приносить кожна одиниця коштів, вкладений в активи підприємства.

Рентабельність власного капіталу характеризує ефективність використання власного капіталу. Показує, яка віддача (норма прибутку) на вкладений власний капітал. Максимізація цього показника – важливе завдання, яке необхідно виконати управлінцям підприємства.

При оцінці рентабельності продажів у залежності від показників прибутку розраховується ряд коефіцієнтів рентабельності.

Валова рентабельність продажів показує ефективність виробничої діяльності і політики ціноутворення, що проводиться на підприємстві.

Операційна рентабельність продаж показує здатність керівництва підприємства отримувати прибуток від діяльності до відрахування витрат, що не відносяться до операційної діяльності.

При оцінці рентабельності продаж у вітчизняній практиці найчастіше використовується показник чистої рентабельності реалізованої продукції.

Для характеристики прибутковості підприємства проведемо розрахунки коефіцієнтів рентабельності (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Коефіцієнти рентабельності

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2016, %
Рентабельність активів	0,10	0,12	0,06	0,08	0,10	100
Рентабельність власного капіталу	0,05	0,10	0,06	0,06	0,13	260,00
Валова рентабельність реалізованої продукції	0,30	0,32	0,30	0,31	0,36	120,00
Операційна рентабельність реалізованої продукції	0,09	0,12	0,07	0,06	0,10	111,11
Чиста рентабельність реалізованої продукції	0,03	0,07	0,05	0,04	0,08	266,67

Показник рентабельності активів знаходиться на досить низькому рівні, але має тенденцію до збільшення, починаючи з 2016 р., ситуація аналогічна з рентабельністю власного капіталу.

Збільшення в динаміці показника валової рентабельності продаж відбулося на 0,06 у порівнянні з 2016 р. та на 0,05 у порівнянні з 2019 р. Збільшення показника операційної рентабельності відбулися на 0,1. Збільшення показника чистої рентабельності реалізованої продукції (з 0,03 до 0,08) обумовлено зростанням чистого прибутку. Така ситуація означає, що підприємство нарощує рівень віддачі витрат і ступінь використання коштів у процесі виробництва і реалізації продукції.

2.3. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємства на ринку природних ресурсів

Зовнішньоекономічна діяльність підприємства на ринку природних ресурсів здійснюється за такими основними напрямками:

- 1) вихід на зовнішній ринок;
- 2) експортно-імпортні поставки товарів, послуг і капіталу;
- 3) валютно-фінансові і кредитні операції;
- 4) створення й участь у діяльності спільних підприємств;
- 5) міжнародний маркетинг;
- 6) моніторинг національної економічної політики й економіки світогосподарських зв'язків.

Організація ЗЕД дуже складна і клопітка робота. Вона вимагає уважного опрацювання таких питань як кон'юнктура ринку, потенціальні покупці і продавці, встановлення ділових контактів з ними, проведених переговорів, підписання угод і т.ін.

Відділ зовнішньоекономічної діяльності (ВЗЕД) ТПК «Укрсплав» не є самостійним структурним підрозділом підприємства. Він являє собою частину апарату управління. Його головне завдання полягає в управлінні ЗЕД як елементом єдиної цілісної системи внутріфірмового управління. Цей відділ не займається безпосередньо транспортуванням вантажів, митними процедурами і т. д. Він існує для планування, організації і координації ЗЕД.

Головними завданнями ВЗЕД підприємства є:

1. Участь в розробці стратегії ЗЕД підприємства.
2. Сприяння розвитку ЗЕД підприємства з метою прискорення його соціально-економічного розвитку.
3. Управління експортним потенціалом підприємства, постійне його зміцнення й розвиток.
4. Забезпечення виконання зобов'язань, що випливають з договорів та угод із зарубіжними партнерами.

5. Вивчення кон'юнктури іноземних ринків, збір і накопичення відповідної інформації.

6. Організація експортно-імпортних операцій, забезпечення їх ефективності.

7. Здійснення рекламної діяльності.

Відповідно до завдань визначаються функції ВЗЕД і формується оргструктура управління. ВЗЕД зазвичай очолює начальник відділу. Відділ складається із ланок (груп, секторів, бюро і спеціалістів) (рис. 2.3.).

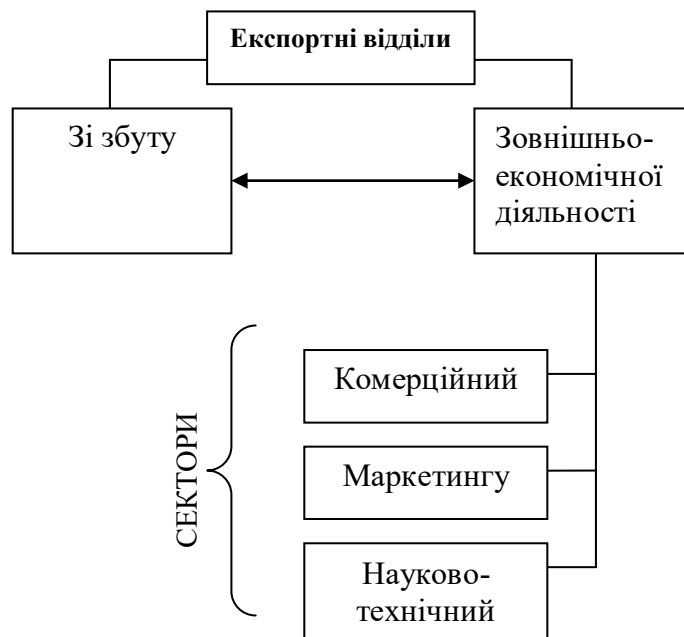

Рисунок 2.3 – Структура відділів ЗЕД на ТПК «Укрсплав»

Директор ВЗЕД підпорядковується головному економісту підприємства. Кожен із секторів (груп) має свої конкретні завдання і виконує відповідні функції.

Комерційний сектор забезпечує виконання зобов'язань по міжнародних контрактах і угодах. Функціями комерційної служби є:

- проведення переговорів з іноземними фірмами;
- підготовка комерційних розрахунків по базисних і валютно-фінансових умовах контракту;
- організація поставок (перевезення, страхування зовнішньоторгових вантажів) відповідно до контракту і контроль за їх виконанням;

- забезпечення технічного і гарантійного обслуговування експортної та імпоротної продукції;

- перегляд рекламаций по експорту й імпорту;

- ведення комерційної переписки з іноземними фірмами та ін.

Сектор маркетингу вивчає кон'юнктуру світових товарних ринків. В компетенцію маркетингової служби входять:

- участь підприємства в розробці стратегії і планів ЗЕД підприємства;

- вивчення ринків збуту і можливостей виходу на них;

- забезпечення реклами і руху товару;

- підготовка конкурентних матеріалів і конкурентного листа, необхідних для формування базисних умов контракту;

- прогнозування кон'юнктури товарних ринків і динаміки цін;

- аналіз ефективності експортно-імпортних операцій і окремих угод;

- збирання, накопичення і обробка необхідної інформації;

- методичне забезпечення роботи по вивченню зовнішніх ринків і вимог до якості продукції;

- забезпечення участі підприємства у виставках, ярмарках, аукціонах, торгах та ін.

Завданнями науково-технічного сектору є вивчення діючих на світовому ринку технічних вимог до товару; аналізування технічного рівня та якості продукції, її конкурентоздатності; участь в розробці пропозицій по оновленню виробництва, випуску нової продукції; забезпечування технічного обслуговування експортної продукції та ін.

Організаційні принципи побудови управління ЗЕД залежить від її завдань і функцій, зображених в уставі.

Основними завданнями ВЗЕД є:

1. Планування, організація і регулювання зовнішньоторгових угод.

2. Збільшення об'єму експорту і вдосконалення його структури.

3. Підвищення ефективності імпортних закупок у відповідності до стратегії підприємства.

4. Підвищення конкурентоздатності продукції за кордоном, сприяння покращенню її якості.

5. Вивчення кон'юнктури товарних світових ринків і виявлення критеріїв та вимог, які ставляться до конкурентоздатності товарів.

6. Вивчення діяльності конкурентів, їх сильних і слабких сторін.

7. Організація після продажного обслуговування за кордоном.

8. Вироблення рекламних заходів з метою розширення експорту.

9. Забезпечення правового захисту зовнішньоекономічних інтересів підприємства.

10. Участь разом з іншими підрозділами в організації транспортування і збереження продукції.

11. Участь в купівлі-продажу патентів і ліцензій, "ноу-хау".

12. Участь в здійсненні протокольних заходів і т. ін.

Положення заводу на внутрішньому і зовнішньому ринках забезпечується наявністю ряду переваг, що дозволяють заводу зберегти свої позиції в металургійній галузі й освоювати нові ринки збуту, таких як:

- висока якість металу;
- мобільність розміщення замовлень;
- висока організація роботи зі споживачем;
- наявність монопольного асортименту;
- наявність представництв у різних регіонах.

Загальний обсяг реалізації підприємством готової продукції за 5 останніх роки представлений у Додатку Ж.

З даних фінансової звітності походить, що з загального обсягу реалізованої заводом у 2020 р. металопродукції продукції відвантажено на експорт на 38762,5 тис. грн., що становить 81,37% від обсягу всієї продукції, це на 11188,84 тис. грн. (40,6%) більше ніж у 2016 р., а на внутрішній ринок відвантажено продукції на 8873,59 тис. грн., що становить 18,63% від всієї продукції (переважно бронза) – це на 96,3% більше, ніж у 2019 р., тобто відбувся перерозподіл товару. В аналізі усі ціни були приведені до цін 2016 року з урахуванням показників інфляції.

Сертифікація продукції за міжнародними стандартами якості поряд із жорстким внутрішнім контролем якості дала значно розширити ринки збуту (рис. 2.4).

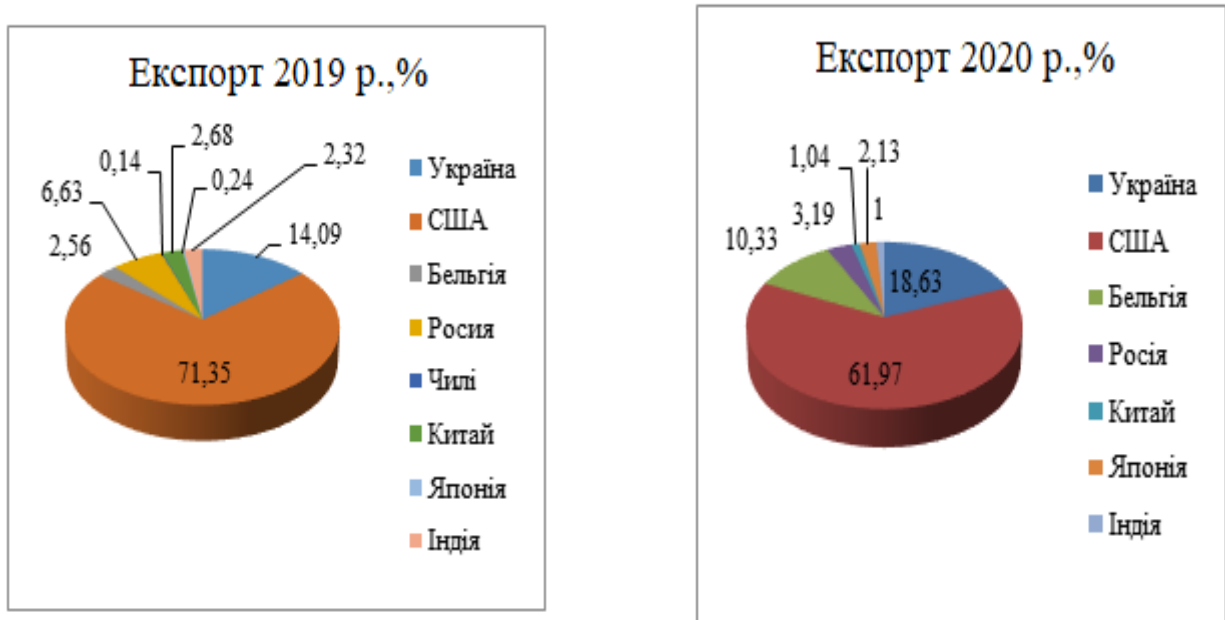

Рисунок 2.4 – Країни - імпортери готової продукції підприємства

Як бачимо з рис. 2.4., найбільшими імпортерами сплавів у 2020 р. залишилися США, Бельгія, Росія та Японія. Підприємство призупинило експорт своєї металопродукції до Чилі, а експорт у Бельгію збільшило майже в 6 разів. Також збільшився експорт готової продукції до Японії на 947,39 тис. грн., що складає 1384,06%.

Поставки відбуваються окремими партіями в контейнерах, відповідно до рахунку на кожну партію товару, який є документом оплати. Датою поставки товару є дата виписки бортового коносаменту.

За контрактами ТПК «Укрсплав» зобов'язується поставляти товар на умовах СІР або FOB Мариуполь (або Одеса), згідно з ІНКОТЕРМС 2000.

На рис. 2.5 розглянемо більш наглядно обсяги металопродукції, які підприємство відвантажує на експорт та на внутрішній ринок.

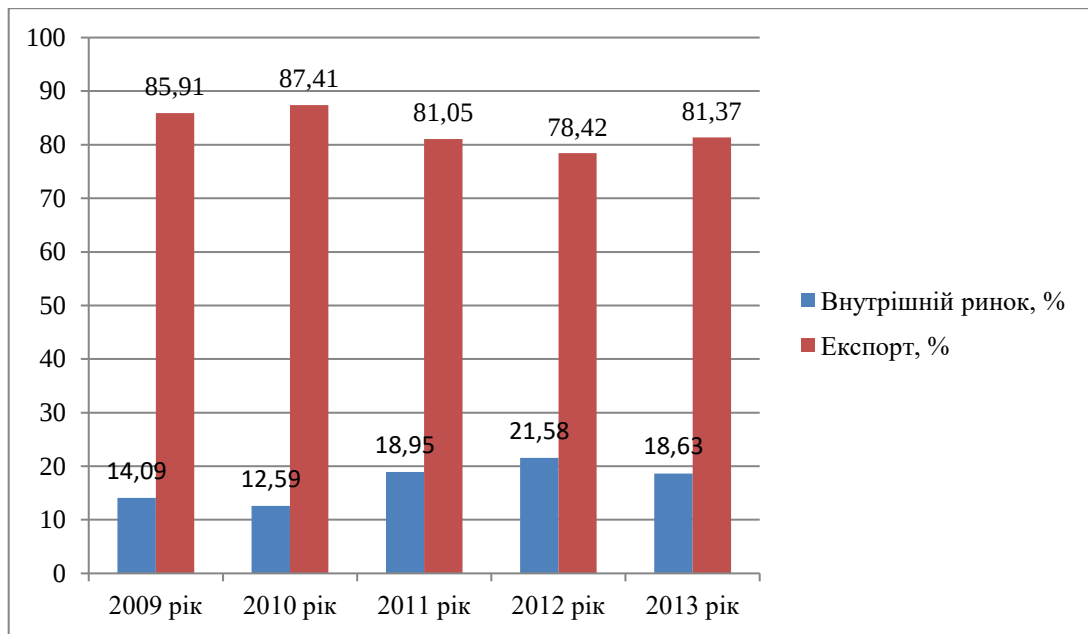

Рисунок 2.5 – Співвідношення експорту та поставок підприємства на внутрішній ринок

Для оцінки зовнішньоекономічної діяльності підприємства, треба провести економічний аналіз, який дозволяє оцінити ефективність діяльності суб'єкту ЗЕД.

На основі технічних планів та планів реалізації продукції щодо обсягів виробництва рис. 2.6, на якому зобразимо більш наглядно динаміку змін експорту усіх видів металопродукції підприємства.

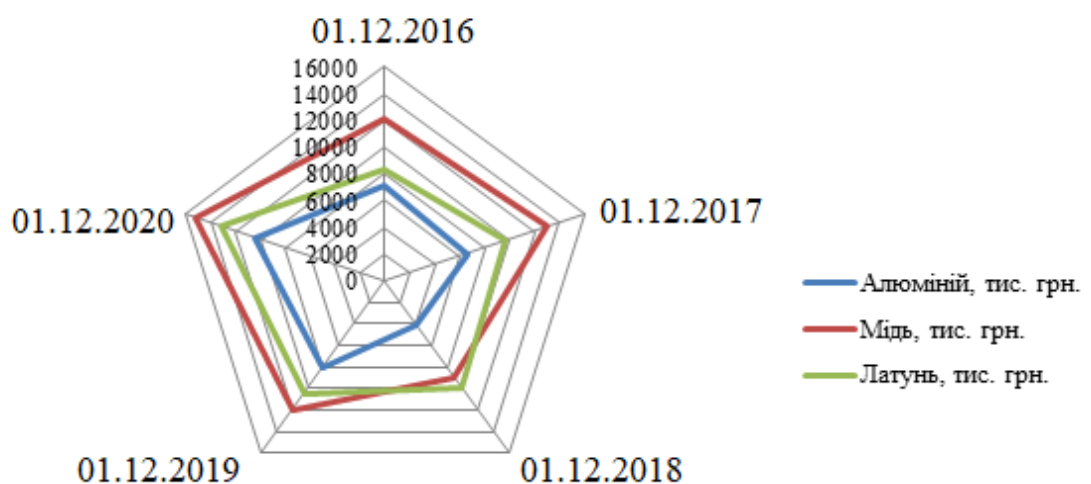

Рисунок 2.6 – Динаміка експорту перероблених природних ресурсів

З та рис. 2.6. видно, що 2020 р. характеризується збільшенням обсягів експорту (на 0,52 тис. т., що становить 11188,86 тис. грн.) відносно 2016 р., що призвело до збільшення суми виторгу. У 2017 та 2018 рр. спостерігається значний спад обсягів експорту алюмінію та меді, та збільшення обсягів експорту латуні відносно 2009 р., але вже у 2019 вони мають тенденцію до збільшення. Так, у 2020 р. майже у 2 рази збільшилися об'єми експорту металопродукції у порівнянні з 2016 р.

В табл. 2.10 представлена динаміка експорту металопродукції 2020 року у порівнянні з 2016 роком.

Таблиця 2.10 – Експорт металопродукції підприємства

Продукція	2016, тис. грн.	2020, тис. грн.	Абсолютний приріст, 2020/2016, тис. грн.	Темп росту, 2020/2016 р., %
Алюміній	7179,29	10486,96	+3307,67	146
Мідь	12067,64	15152,24	+3084,60	126
Латунь	8326,73	13123,32	+4796,59	158
Всього	27573,66	38762,52	+11188,86	141

Тож, можна зробити висновок, що негативних явищ (абсолютний приріст та темп росту) не було ні в якому виді металопродукції. Найвищі показники розвитку має латунь та алюміній (приріст на 58 та 46% відповідно).

Особливе значення має оцінка ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства в сучасних умовах, коли господарська самостійність і незалежність неминуче повинні привести до підвищення відповідальності та обґрунтованості прийнятих управлінських рішень.

Економічне обґрунтування прийнятих рішень з управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств проводиться шляхом розрахунку

різних показників економічної ефективності. Всю систему показників економічної ефективності ЗЕД можна розділити на дві групи:

1. Показники ефекту, що визначаються як абсолютні величини, виражаються у відповідних грошових одиницях як різниця між результатами і витратами.

2. Показники ефективності, що визначаються на основі відношення результатів до витрат, як правило, відносні і виражаються у відносних одиницях.

Для розрахунку показників економічної ефективності ЗЕД, розглянемо річний дохід від експортної діяльності підприємства та витрати на експорт (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Річний дохід від експорту та витрати на експорт підприємства

Продукція	2016 рік		Частка в структурі експорту, %	2020 рік		Частка в структурі експорту, %
	Річний дохід, тис.грн	Витрати на експорт, тис.грн.		Річний дохід, тис.грн	Витрати на експорт, тис.грн.	
Алюміній	7179,29	5025,50	26,04	10486,96	7462,39	27,50
Мідь	12067,64	10498,85	43,77	15152,24	13930,93	55,34
Латунь	8326,73	7160,99	30,20	13123,32	11386,06	33,86
Всього	27573,66	22685,34	100	38762,52	32779,38	100

Річний дохід збільшився на 40,6%, а затрати на експорт збільшилися на 44% у 2020р. відносно 2016 р. В табл. 2.12 наведено показники ефективності експорту продукції підприємства у 2020 р. у порівнянні з 2016 роком.

Таблиця 2.12 – Показники ефективності експорту продукції

Продукції	Економічний ефект експорту (ПЕ _{абс}), 2019 рік тис. грн.	Економічна ефективність (ПЕ _{отн}), 2019 рік	Економічний ефект експорту (ПЕ _{абс}), 2020 рік тис. грн.	Економічна ефективність (ПЕ _{отн}), 2020 рік
1	2	3	4	5
Алюміній	2153,79	1,43	3024,57	1,41
Мідь	1568,79	1,15	1221,31	1,10
Латунь	1165,74	1,16	1737,26	1,15
Разом	4888,32	1,22	5983,14	1,18

З розрахованих вище показників експортної діяльності підприємства видно, що ефективність експорту міді у 2020 р. була найнижча. В цілому ефективність експортної діяльності металевої продукції у 2020 р. у порівнянні з 2016 р. знизилась. А ефективність експорту алюмінію залишилась найвищою. Про це свідчить збільшення обсягів поставок на зовнішній ринок даного виду продукції.

Також визначимо абсолютну та відносну ефективність двох найбільших експортних операцій з 2016 по 2020 рр. за допомогою абсолютного та відносного (ПЕ_{абс}, ПЕ_{отн}) показників економічної ефективності експорту.

Отже, можна зробити висновок, що експортні операції щодо виходу підприємства на міжнародні ринки природних ресурсів були ефективні.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ РЕГІОНУ

3.1 Організаційно-економічні передумови формування стратегії регіонального управління природними ресурсами

Здійснюючи формування стратегії регіонального управління природними ресурсами, заслуговують на увагу наступні міркування. Перший передбачає розширення та вдосконалення збуту первинної продукції для малих міст та міських районів, для яких певна область має порівняльну перевагу. Це включає такі види сільськогосподарської діяльності, як бджільництво, вирощування птиці, вирощування риби, вирощування плодів та зернових. Другий - переробні підприємства, гірничодобувні, комунальні, будівельні, транспортні підприємства, малий бізнес, приватні підприємці, які можуть приносити переважну частину валового регіонального доходу. По-третє, такі підприємства та види діяльності повинні відповідати місцевим природним ресурсам та екологічним умовам, спиратися на місцевий виробничий потенціал та враховувати соціальні фактори (забезпечення участі жінок та молоді, осіб з обмеженими можливостями, учасників та ветеранів АТО). По-четверте, для цього потрібні досконала регіональна політика та підтримка для забезпечення доступу до ринків, інфраструктури, розширення та кредитування.

Багато з цих регіональних підприємств відносяться для місцевого приватного та неформального секторів, але їхня участь зараз є обмеженою. Приватні сектори часто не бажають вільно інвестувати в регіони, до яких вони не належать, оскільки регіональна екологічна та економічна політика (основне значення при формуванні регіональних кордонів) може ускладнити для них (регіональна бюрократична тяганина, ковідна ситуація та військова напруженість у деяких випадках, як зазначається в Донецькій області) Таким

чином, стратегія регіонального управління природними ресурсами у Донецькій області є ще однією важливою сферою взаємозв'язку, яка приносить позитивну синергію для вирішення пастки бідності та деградації природних ресурсів. За допомогою відповідної політики та стимулів це може бути життєздатним варіантом створення робочих місць у несільськогосподарському та неформальному секторі, диверсифікації систем виробництва, сільського господарства, збільшення доступу до медичних, транспортних, інституціональних послуг, поліпшення умов для жінок, молоді та бідних та зменшення тиск на природні ресурси та попит. Ці стимули також мають великий потенціал у створенні малих міст та у поглинанні надлишків робочої сили в сільських громадах, тим самим зменшуючи потребу в переселенні або виселенні з села в місто.

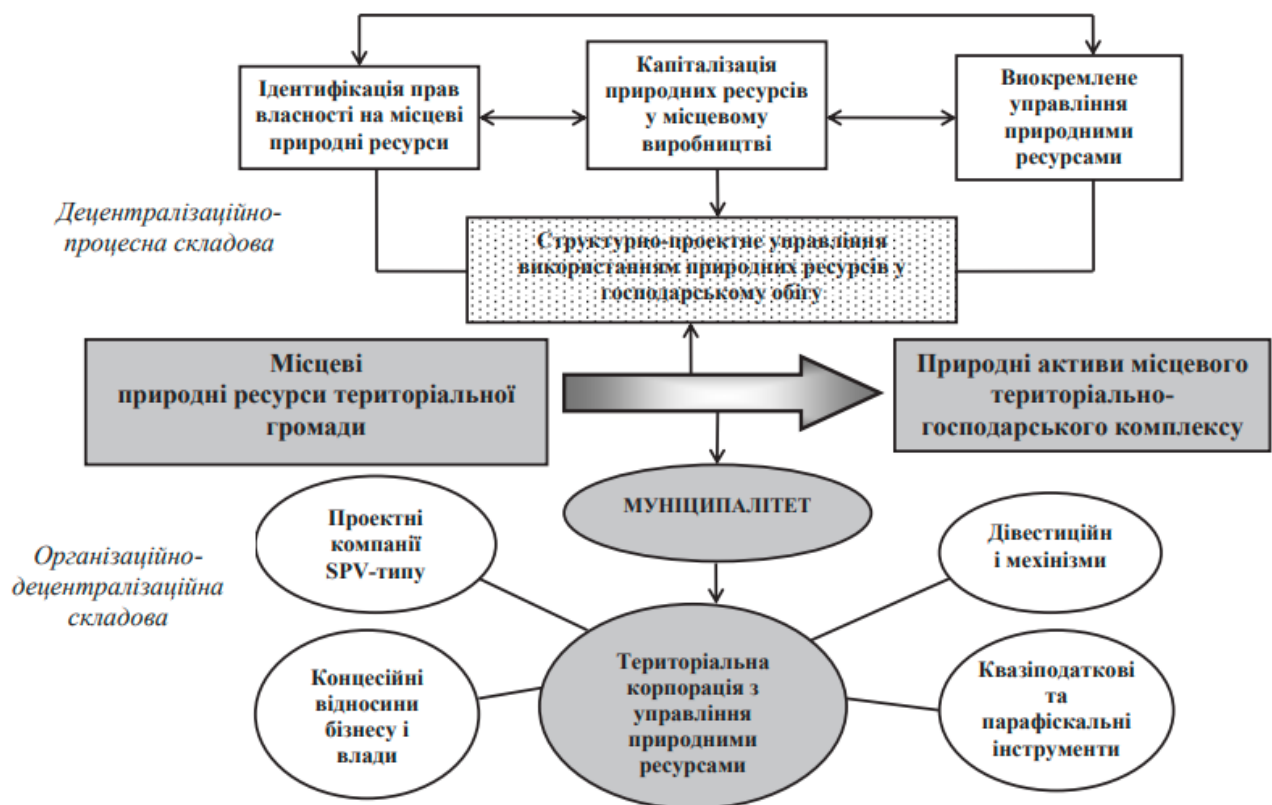

Рисунок 3.1 – Фінансово-економічна, організаційна та інституціональна складові стратегічного управління природними ресурсами регіону*

Джерело: сформовано за [33; 36; 49; 51; 56]

Стратегія має наступні чотири стратегічні цілі та супутні їм результати.

Стратегічна ціль 1: Поліпшити основи управління навколишнім середовищем та природними ресурсами в регіоні.

Результат 1.1. Підтримується та проводиться процес гармонізації політики щодо навколишнього середовища та природних ресурсів.

Результат 1.2. Підвищення рівня обізнаності та підтримка та керівництво процесом розробки відповідних стратегій та концепцій в галузі управління транскордонними ресурсами.

Результат 1.3. Державам-членам допомогли виконати положення міжнародних документів та скористатися ними.

Стратегічна ціль 2: Розробити інформацію, необхідну для правильного управління навколишнім середовищем та природними ресурсами в регіоні, та зробити її доступною.

Результат 2.1. Інформація про навколишнє середовище та природні ресурси надається на регіональному рівні.

Результат 2.2. Сприяння своєчасному обміну інформацією про навколишнє середовище та природні ресурси.

Стратегічна ціль 3: Посилення спроможності держав-членів щодо вдосконалення управління навколишнім середовищем та природними ресурсами в регіоні.

Результат 3.1. Потенціал регіональних органів влади та підприємств регіону у використанні екологічних оцінок, даних моніторингу, що має вирішальне значення для сприяння розвитку регіональної співпраці.

Результат 3.2. Визначено відповідні заходи стимулювання та стримування, які доповнюють регуляторне забезпечення.

Результат 3.3. Створено більш цілеспрямований форум, орієнтований на довкілля та природні ресурси організацій громадянського суспільства та недержавних суб'єктів.

Стратегічна ціль 4: Посилити можливості для досліджень та розробок навколишнього середовища та природних ресурсів в регіоні.

Результат 4.1. Визначені програми досліджень та сприяння створенню зв'язків та регіональних мереж у галузі навколишнього середовища та управління природними ресурсами.

Результат 4.2. Спроможність держав-членів отримати доступ до потенційних додаткових фінансових ресурсів.

Розділ четвертої цілі регіональної стратегії управління природними ресурсами стосується методів її реалізації. Він повинен включати інституційну співпрацю, джерела фінансування реалізації стратегії та необхідність співпраці з іншими міжнародними та регіональними організаціями. Цей розділ також передбачає розробку детального плану реалізації для втілення стратегії в життя; і необхідність системи екологічного моніторингу та оцінки для відстеження вхідних та вихідних даних, а також для вимірювання сили мотивації регіональних суб'єктів господарювання до сталого розвитку, результативності, наслідків, а також процесу та фінансової стійкості.

3.2 Мотивація регіональних суб'єктів господарювання до сталого природокористування

В різних умовах ефективність застосування економічних інструментів мотивації екологізації виробництва значно варіюється. Це залежить від наявності базової можливості екологізації, від витрат, необхідних для їх реалізації, від наявності альтернативних технологій різної екологічної сумісності та економічної ефективності, від можливості ухилення від сплати зелених податків тощо. Збільшення частки зелених податків у всій їх сумі, по-перше, призводить до зростання надходжень і дає можливість активніше впроваджувати інструменти стимулювання. По-друге, це мотивує розширення екологічно доцільного виробництва, підвищуючи його ефективність у порівнянні з екологічно руйнівним. Економічні результати діяльності підприємств залежать від ставок екологічних виплат та зборів. Чим вищі ставки екологічних платежів та зборів, а також обсяги забруднюючих речовин, що вводяться в навколишнє

середовище підприємствами, тим вищий ризик того, що випущена продукція стане не вигідною. Тому при більш екологічному податковому тиску підприємства будуть змушені відмовитись від незелених продуктів.

Стратегічне управління природокористуванням на засадах сталості сьогодні стає проблемою, яка стає дедалі важливішою для багатьох людей, особливо у світі бізнесу. Зміна клімату продовжує впливати на наше життя, а також на долю всіх інших видів на планеті. Для власників бізнесу, лідерів та адміністраторів сталою діловою практикою стає імператив. За даними NASA, більш ніж на 95% ймовірність того, що людська діяльність змушує планету потепліти [31]. Людська промисловість є важливою частиною картини кліматичних змін завдяки її залежності від землі, ресурсів, викопного палива та безперервного виробництва та споживання.

Зробити бізнес більш стійким починається з усвідомлення актуальної проблеми та розуміння того, наскільки важливо вносити зміни - як для бізнесу, так і для планети. Метою цього ресурсу є допомогти власникам бізнесу, адміністраторам та керівникам зробити свої організації більш екологічно обізнаними. Тут ви знайдете діюче визначення стійкості у бізнесі, пояснення його важливості, визначення ключових гравців, обговорення переваг та проблем, а також інформацію про те, як поліпшити стійкість у бізнесі.

Сталість бізнесу - це практика ведення бізнесу без негативного впливу на навколишнє середовище. Зелений бізнес функціонує в інтересах місцевого та глобального середовища, тобто він підтримує громаду та економіку, які залежать від здорової планети. Екологічно обізнаний бізнес розглядає не лише прибуток - він враховує його вплив на суспільство та навколишнє середовище. Такий бізнес є стійким, оскільки він сприяє оздоровленню структури, в якій він функціонує, тим самим допомагаючи створити середовище, в якому бізнес може процвітати.

Якщо компанія у регіоні систематично планує свою екологічно чисту діяльність та включає їх у свої довгострокові плани, можна сказати, що ця компанія має екологічно активну стратегію. Але дослідження екологічних стратегій не можуть зосередитись лише на самих стратегіях. Окрім запитання

про те, які стратегії слід застосовувати для оптимізації екологічних показників компанії, важливо також з'ясувати, які фактори впливають на корпоративний екологізм та які наслідки ініціативних екологічних стратегій. Відповідна література пропонує чотири групи мотивів екологічних стратегій, а саме регулювання, занепокоєння громадськості, очікувані конкурентні переваги та зобов'язання вищого керівництва. Державні органи управління розглядають ці мотиви як попередники екологічної орієнтації та екологічних стратегій. З іншого боку, мало хто обговорює, чи активна екологічна стратегія позитивно впливає на результати діяльності компанії, але, незважаючи на низку досліджень у цій галузі, їм не вдалося знайти вагомих емпіричних доказів цього зв'язку.

Почнемо з представлення моделі, побудованої на причинно-наслідковій зв'язці «мотиви екологічних стратегій → екологічні стратегії → результати екологічних стратегій» (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 -Модель екологічних мотивів, стратегій та результатів

На рис. 3.2 представлена сукупність мотивів до екологізації діяльності регіональних суб'єктів господарювання.

Рисунок 3.2 – Мотивація регіональних підприємств до екологізації в системі стратегічного управління природними ресурсами

У існуючій літературі зазвичай розглядаються чотири широкі групи мотивів екологічних стратегій: регулювання, занепокоєння громадськості, очікувана конкурентна перевага та прихильність вищого керівництва. Нормативні акти чи урядове законодавство зазвичай розглядаються як найосновніший мотив екологічних проблем компаній. Законодавці представляють потужну групу зацікавлених сторін, яка надає зовнішні політичні чи економічні сили компаніям. Вони можуть регулювати вміст упаковки, дизайн та канали збуту продукції, контролювати гранично допустимі викиди або інші форми забруднення тощо. Звичайно, не всі галузі залучають однакову кількість державного регулювання. Занепокоєння громадськості можна розуміти як частково зовнішню політичну силу, яку чинять різні групи інтересів, такі як екологічні активісти, а частково як зовнішню економічну силу, яку чинять споживачі, які вимагають екологічно чистих продуктів.

Компанії можуть (або навіть мусять) відповісти на цей зовнішній тиск, подаючи зелене зображення, що вказує на їхню реакцію на занепокоєння громадськості, або розробляючи та застосовуючи екологічні стратегії для орієнтації на зелених споживачів. Очікувана конкурентна перевага як мотив екологічних стратегій виникає із переконання, що компанія може перевершити своїх конкурентів, або шляхом значного скорочення витрат у довгостроковій перспективі, або шляхом диференціації товарів та послуг через свої минулі екологічні стратегії. Очікувана конкурентна перевага, отже, є потужною економічною силою, внутрішньою та зовнішньою для компанії, яка впливає на корпоративний екологізм. Нарешті, відданість вищого керівництва також розглядається як попередник екологічно чистої корпоративної поведінки. Це важлива внутрішньополітична сила, в основному присутня в компаніях, які розглядають державне законодавство як загрозу або чиї клієнти дуже екологічно свідомі. Вище керівництво демонструє свою екологічну прихильність, беручи безпосередню участь у екологічних питаннях, з якими стикаються їх компанії, або призначаючи вищих керівників, відповідальних за нагляд за екологічними стратегіями компанії.

3.3 Регіональна система моніторингу стану природно-ресурсного потенціалу Донецчини

Екологічний моніторинг є важливим інструментом ефективного управління якістю навколишнього середовища, своєчасного попередження негативних впливів на природне середовище та населення, а також надання інформації громадськості та особам, що приймають рішення, про стан довкілля. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» (статті 20 та 22) передбачає створення державної системи моніторингу навколишнього середовища (далі - СЕМС) та спостереження за довкіллям та рівнем забруднення. Реалізація цих функцій покладена на Міністерство екології та природних ресурсів та інші центральні органи влади, які є сторонами СЕМС, а також на

підприємствах, установах та організаціях, діяльність яких веде або може призвести до погіршення стану навколишнього середовища. Основними цілями SEMC є забезпечення спостережень, збір, обробка, передача, зберігання та аналіз інформації про стан навколишнього середовища, прогнозування її змін та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень у сфері охорони навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів та екологічна безпека. Основні принципи функціонування SEMC визначені у постанові Кабінету Міністрів України № 391 від 30.03.1998 р. «Про затвердження Положення про Державну систему моніторингу навколишнього середовища».

Функції та цілі спостережень та надання інформації (у державній системі екологічного моніторингу) виконуються 8 сторонами на національному рівні:

- Міністерство екології та природних ресурсів (Мінприроди);
- Міністерство надзвичайних ситуацій (МНС);
- Міністерство охорони здоров'я (МОЗ);
- Міністерство аграрної політики (Мінагрополітика);
- Державне агентство лісового господарства України (Гослесагенство);
- Державне агентство водних ресурсів України (Госводагенство);
- Державне агентство земельних ресурсів України (Держземагенство);
- Міністерство регіонального розвитку та будівництва України (Мінрегіонстрой).

На регіональному рівні екологічний моніторинг здійснюють такі основні організації:

- Державні регіональні екологічні інспекції (Мінприроди);
- Обласні гідрометеорологічні центри (МОН);
- Обласні санітарно-епідеміологічні станції (МОЗ);
- Обласні установи з питань меліорації та водного господарства (Мінагрополітики);
- Обласні установи лісового та мисливського господарства (Гослесагенство);

- Басейнова агенція водних ресурсів (Госводагенство);
- Обласне агентство земельних ресурсів (Держземагенство);
- Житлово-комунальні служби при обласних державних адміністраціях;
- Державні регіональні геологічні підприємства (Мінприроди).

Кожен орган СЕМС здійснює моніторинг тих об'єктів навколишнього середовища, які визначені Заявою про державну систему моніторингу та заявами про державний моніторинг деяких природних компонентів навколишнього середовища.

Основні нормативні акти, що регулюють моніторинг складової навколишнього середовища:

- Постанова Кабінету Міністрів України N343 від 09.03.1999 р. „Про затвердження Порядку організації та ведення повітря Моніторинг”;
- Постанова Кабінету Міністрів України N 815 від 20.07.1996 р. «Про затвердження Порядку державного моніторингу вод»;
- Постанова Кабінету Міністрів України N 661 від 20.08. .1993 «Про затвердження Порядку державного моніторингу земель»;
- Постанова Кабінету Міністрів України №51 від 26.02.2004 «Про затвердження Порядку моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення».

Сучасна система моніторингу навколишнього середовища включає підсистеми держав-учасниць моніторингу та базується на виконанні розподілених функцій, визначених Заявою про державну систему моніторингу. Кожна підсистема (на рівні окремого органу системи моніторингу) має свою структурну, організаційну, наукову, методологічну основу. Однак кожна підсистема функціонує на основі єдиного законодавчого, методологічного та метрологічного забезпечення. В Україні робота моніторингових органів регулюється статутними та методичними документами. Єдиним принципом, який прийнятий у цих документах, є екологічний (різні компоненти навколишнього середовища) під час моніторингу, тобто моніторинг повітря, поверхневих вод, підземних вод, геологічного середовища тощо.

Моніторинг регіональних природних ресурсів здійснюється за такими напрямками.

1. Моніторинг якості повітря

Державна гідрометеорологічна служба (УкрГМЗ - державний моніторинговий орган МОН) спостерігає забруднення повітря в 53 містах України на 163 стаціонарних майданчиках, 2 пунктах спостереження та 2 станціях транскордонної передачі. На стаціонарних ділянках спостереження проводяться 4 рази на день, крім неділі та державних свят. Програма моніторингу якості повітря включає сім основних забруднювачів: пил, діоксид азоту, діоксид сірки, оксид вуглецю, формальдегід, свинець та бензапірен. Окрім цього, на деяких постах здійснюється моніторинг забруднюючих речовин, які мають відношення до певного місця (наприклад, аміак, озон, фенол, сірчистий водень, важкі метали тощо). Проведено аналіз наявності забруднюючих речовин в атмосферних опадах та сніговому покриві. Дотримуються гідрометеорологічних параметрів. Державна екологічна інспекція (ДЕІ - державний орган Мінприроди) проводить вибірково відбір проб у джерел викидів. Понад 65 параметрів вимірюють у джерелах викидів на підприємствах. Санітарно-епідеміологічна служба (ДСНС - державний орган МОЗ) відповідає за періодичні спостереження за якістю повітря в житлово-рекреаційних зонах, зокрема поруч з головними дорогами, зонами санітарної охорони та житлових територій, на території шкіл, до школи та медичні заклади. Крім того, якість повітря контролюється в житловій зоні за скаргами мешканців. Спостереження проводяться згідно з різними програмами моніторингу 5-15 забруднювачів повітря.

2. Моніторинг поверхневих вод

Державна гідрометеорологічна служба контролює гідрохімічний стан води на 151 водному об'єкті та гідробіологічний стан на 45 водних об'єктах. Кількість стаціонарних майданчиків гідрохімічних спостережень становить 347 одиниць. Гідробіологічні спостереження проводяться на 259 об'єктах. Контрольні вимірювання проводяться раз на місяць за 30-40 параметрами, що оцінюють хімічний стан води, біогенні параметри, наявність зважених частинок та

органічних речовин, основних забруднювачів, важких металів та пестицидів. Також визначаються показники радіоактивного забруднення поверхневих вод. Хронічну токсичність води вимірюють на 8 водних об'єктах, транскордонне забруднення контролюють на 15 об'єктах. Проби відбирають вручну 4-12 разів на рік. Державна екологічна інспекція відбирає окремі проби на більш ніж 2200 ділянках та отримує дані про 60 параметрів, що вимірюються.

Державне агентство водних ресурсів здійснює моніторинг стану річок, водосховищ, каналів, зрошувальних систем у багатофункціональних водогосподарських системах, водопровідних системах, транскордонних водотоках та водосховищах у районах, постраждалих від атомних електростанцій. Якість води контролюється за фізико-хімічними показниками на 72 водосховищах, 164 річках, 14 зрошувальних системах, 1 бухті та 5 багатоцільових каналах. Рівень радіонуклідів у поверхневих водах контролюється водними організаціями в рамках радіаційного моніторингу. Кількість місць спостереження – 328, кількість контрольованих параметрів – понад 40, періодичність спостережень – раз на місяць. Санітарно-епідеміологічна служба контролює централізовані та децентралізовані джерела питного водопостачання, зони відпочинку вздовж річок та водосховищ. Спостереження носять вибірковий сезонний характер і відображають стан водних об'єктів у літній період лише оскільки вони є найбільш складними з екологічної точки зору. Санітарно-епідеміологічна служба контролює хімічний склад підземних вод, призначених для питних цілей. Підприємства Державної геологічної служби здійснюють моніторинг стану підземних вод. Глибини підземних вод та їх природний геохімічний склад оцінюються двічі на рік на місцях моніторингу. Вимірюється 22 параметри, включаючи концентрацію важких металів та пестицидів.

3. Моніторинг морських вод

Державна гідрометеорологічна служба здійснює моніторинг стану прибережних вод на станціях моніторингу, розташованих поруч з місцями скиду стічних вод, а також науково-дослідних центрах, розташованих у прибережних

зонах Азовське та Чорне моря. Мережа моніторингу складається з 83 пунктів моніторингу та 14 науково-дослідних станцій, які вимірюють 16–24 гідрохімічні параметри води та відкладень. Державна екологічна інспекція Азовського та Чорного морів (Міністерство екології та природних ресурсів) має власну мережу моніторингу. Щомісяця вони беруть проби та аналізують вплив джерел забруднення, розташованих уздовж узбережжя; контролювати викид забруднюючих речовин із судин; забруднення внаслідок розвідки та видобутку нафти, газу та будівельних матеріалів на морському шельфі; контролювати використання морських ресурсів. Державна санітарно-епідеміологічна інспекція контролює якість морської води в зонах відпочинку.

4. Моніторинг ґрунтів

Державна гідрометеорологічна служба контролює забруднення ґрунтів пестицидами та важкими металами в 20 населених пунктах. Проби беруть один раз на п'ять років, а іноді і щорічно. Контроль охоплює 27 параметрів ґрунту. Державна екологічна інспекція бере проби ґрунту на промислових площадках підприємств. Вимірювання охоплюють 27 параметрів. Державна санітарно-епідеміологічна служба здійснює моніторинг стану ґрунтів на територіях з потенційним негативним впливом на здоров'я людей.

Моніторинг здебільшого охоплює оброблювані сільськогосподарські угіддя, ділянки, де застосовуються пестициди, ґрунт в житлових районах, ґрунт на дитячих майданчиках та на території громадських місць та соціальних установ. Стан ґрунтів контролюється на підприємствах, що зберігають токсичні відходи, і поза підприємствами в місцях зберігання або захоронення токсичних відходів. Агентство з питань меліорації та водних ресурсів здійснює моніторинг сільськогосподарських угідь. Контроль охоплює радіологічні, агрохімічні та токсикологічні показники, залишковий рівень пестицидів, сільськогосподарських хімікатів та важких металів.

5. Моніторинг біорізноманіття

Регіональні державні органи Міністерства екології та природних ресурсів здійснюють моніторинг земельних та біологічних ресурсів природно-

заповідного фонду та відповідають за створення екологічної мережі. Підприємства Державного агентства лісових ресурсів здійснюють моніторинг лісової рослинності: оцінюють біомасу та проводять радіологічні спостереження, контролюють пошкодження та втрати лісових ресурсів та популяції мисливської фауни.

6. Моніторинг поводження з відходами

Параметри, що відстежуються в галузі поводження з відходами, це обсяги утворення відходів, їх використання (утилізація) та утилізація (усі класи небезпеки відходів), рівні небезпеки відходів (вміст дуже небезпечних сполук, клас небезпеки), стан звалищ промислових та побутових відходів, звалищ відходів, ям для зберігання мулу, відвалів, мулових полів, вплив на навколишнє середовище сміттєзвалищ промислових та побутових відходів, умови зберігання прострочених сільськогосподарських хімікатів, умови транспортування відходів та сільськогосподарської хімії. Екологічний моніторинг у сфері поводження з відходами проводить державна екологічна інспекція Міністерства екології та природних ресурсів та місцевих органів влади.

7. Моніторинг випромінювання

Державна гідрометеорологічна служба здійснює моніторинг радіоактивного забруднення атмосфери шляхом вимірювання рівнів впливу гамма-випромінювання (GRE), осідання радіоактивних частинок з атмосфери та вмісту радіоактивного аерозолі в повітрі на щодня. Служба проводить вимірювання радіоактивного забруднення поверхневих вод на 8 водних об'єктах. Біля атомних електростанцій лабораторії Державної гідрометеорологічної служби України вимірюють радіоактивне забруднення поверхневих вод цезієм-137 та оцінюють забруднення ґрунту. Підприємства Міністерства надзвичайних ситуацій України контролюють рівні GRE на 10 автоматизованих пунктах моніторингу поблизу атомних електростанцій. Концентрація радіонуклідів контролюється на 30-кілометровій території навколо Чорнобильської АЕС. Підприємства Міністерства аграрної політики України контролюють концентрацію радіоактивних речовин у ґрунтах та продуктах рослинництва.

На регіональному рівні взаємодія між органами екологічного моніторингу визначається Положенням про інформаційну взаємодію між моніторинговими органами, яке приймається та затверджується на рівні облдержадміністрацій країни та міст центрального підпорядкування. Відповідно до цих документів моніторингові органи надають державним органам, Державним агентствам природних ресурсів та довкілля, Агентствам з надзвичайних ситуацій, іншим зацікавленим організаціям та підприємствам інформацію кількох типів:

- поточна інформація про стан довкілля;
- одноразова інформація за запитами зацікавлених підприємств, організацій громадянського суспільства та населення.

Оперативна інформація органами моніторингу довкілля негайно передається електронною поштою, телефоном або факсом працівникам державних адміністрацій, Державних агентств природних ресурсів та довкілля, Агентств з надзвичайних ситуацій а також чергові працівники інших зацікавлених організацій та підприємств. Поточна інформація від органів моніторингу навколишнього середовища передається в електронному форматі або у друкованому вигляді до Державних агентств природних ресурсів та навколишнього середовища протягом строків, наведених у таблиці. Така інформація зазвичай подається у формі бюлетенів, звітів, оглядів, резюме чи описів.

За необхідності органи моніторингу можуть надавати доступну інформацію за одноразовими запитами зацікавлених підприємств та установ, населення та організацій громадянського суспільства. Така інформація надається щодо фактичних запитів, отриманих органами екологічного моніторингу. Органи моніторингу розповсюджують основні типи інформації на регіональному рівні, а також вертикально до координаційних організацій центрального рівня. Існуюча система інформаційної взаємодії між агентськими підсистемами екологічного моніторингу передбачає обмін інформацією на національному рівні. Організаційна інтеграція органів моніторингу довкілля на всіх рівнях здійснюється Міністерством навколишнього середовища та природних ресурсів.

Між Міністерством екології та природних ресурсів та органами Державної системи моніторингу навколишнього природного середовища укладено двосторонні угоди про співпрацю в галузі регулювання процесу обміну інформацією про показники та умови екологічної інформації забезпечення. Ці угоди містять відповідні норми, призначені для обміну екологічною інформацією. Отримані дані передаються до інформаційно-аналітичного центру Міністерства екології та природних ресурсів та накопичуються в екологічних банках даних, забезпечуючи обмін інформацією з регіональними центрами моніторингу та органами державної системи екологічного моніторингу.

Існуюча система зв'язку між підсистемами моніторингу докiлля різних установ та установ передбачає обмін інформацією на національному та регіональному рівнях. Організаційна інтеграція органів моніторингу докiлля на всіх рівнях забезпечується Міністерством екології та природних ресурсів та його місцевими відомствами. Міністерство екології та природних ресурсів та органи SEMS (Державна система екологічного моніторингу) уклали двосторонні угоди про співпрацю у сфері екологічного моніторингу, що затверджують процедури обміну екологічною інформацією. Це було зроблено для регулювання обміну інформацією щодо показників та термінів надання інформації. Оновлена інформація передається місцевими органами SEMS до регіональних центрів моніторингу навколишнього природного середовища або до державних органів екології та природних ресурсів регіонів. Узагальнена аналітична інформація надається міністерствами та органами SEMC безпосередньо Міністерству екології та природних ресурсів. Отримані дані передаються в Інформаційно-аналітичний центр Державної системи моніторингу навколишнього природного середовища (IAC SEMS) та накопичуються в екологічних банках даних. Міністерство екології та природних ресурсів використовує дані, які отримує щомісяця та щокварталу, для підготовки інформаційно-аналітичних дайджестів та звітів "Стан навколишнього середовища в Україні", які публічно доступні на веб-порталі МАК (www.ecobank.Org.ua).

Однак слід зазначити, що сьогодні Україна не має централізованої або взаємопов'язаної та розподіленої електронної мережі передачі даних, яка б охоплювала інформаційні ресурси ключових моніторингових агентств. Відсутність єдиної методології інтерпретації даних та обміну результатами екологічного моніторингу ускладнює оцінку якості навколишнього середовища. Основним переліком інформації, яка мінімально необхідна для посадових осіб, які приймають екологічні рішення, повинен бути критерій, що вказує на необхідність використання екологічних даних у національних інформаційних ресурсах.

Європейська екологічна мережа Eionet в основному використовує наступні пріоритетні потоки даних:

- якість повітря та забруднення повітря (включаючи викиди в атмосферу);
- якість води (поверхневі, підземні та прибережні води) та забруднення води;
- земельні ресурси та ґрунти;
- охорона природи та біорізноманіття;
- відходи та утилізація відходів;
- зміна клімату.

З огляду на вищевикладене та на основі проведеного аналізу інформаційних ресурсів від органів екологічного моніторингу, що збирають первинні дані, слід зробити акцент (в рамках створення українського сегменту SEIS) на консолідації інформації для наступних екологічних тем:

- атмосферне повітря (забруднення, викиди забруднюючих речовин, метеорологічні показники та зміни клімату);
- вода (поверхневі, підземні та прибережні води);
- відходи;
- ґрунти.

Ці пріоритетні потоки даних були представлені сімома регіональними центрами ENPI East на першому етапі створення національних та регіональних екологічних інформаційних систем, що відповідають принципам SEIS.

Враховуючи досить великі обсяги екологічних даних, інформація завжди повинна зберігатися в електронній базі даних. Моніторингові агенції повинні регулярно збирати інформацію відповідно до рекомендованих пріоритетних аспектів та забезпечувати вільний доступ до доступних даних для всіх зацікавлених сторін через Інтернет. Аналіз показав, що ключовою організацією, яка контролює стан повітря, є Гідрометеорологічна служба України. Ці бази даних можна інтегрувати в єдину інформаційну систему. Формати даних є автоконвертованими. Крім того, державні екологічні інспекції мають дані щодо викидів забруднюючих речовин. Така інформація може бути інтегрована до бази даних Інформаційно-аналітичного центру Державної системи екологічного моніторингу. Основними організаціями, що відповідають за моніторинг вод, є гідрометеорологічна служба та регіональні басейнові управління водних ресурсів. Наведені бази даних цих організацій. Інформація про забруднення поверхневої та морської води може бути використана в єдиній інформаційній системі. Формати даних придатні для автоматизованого перетворення. Інформація про забруднення та використання підземних вод збирається у базі даних підземних вод Державного водного кадастру. Крім того, може також використовуватися інформація з регіональних баз даних. Ключовими організаціями, що здійснюють моніторинг ґрунту, є гідрометеорологічна служба, геологічні підприємства та державна служба захисту родючості ґрунтів.

Наразі базу даних сільськогосподарських земель можна використовувати. Однак даних про можливості програмних систем AGRO-MAP та AGRO-NET Міністерства аграрної політики недостатньо. Тим не менше, ці бази даних містять інформацію в електронному форматі. Державна екологічна інспекція та регіональні органи екології та природних ресурсів мають великі дані щодо утилізації, використання та переробки відходів. Цю інформацію можна інтегрувати до бази даних Інформаційно-аналітичного центру Державної системи моніторингу навколишнього середовища. В даний час доступна також різноманітна картографічна інформація, пов'язана з розташуванням пунктів моніторингу на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Така інформація подається у формі цифрових векторних карт території України. Приклади геоінформаційних систем, що містять географічну та екологічну інформацію, є такі. В першочерговому порядку створення спільних інформаційних систем моніторингу та екологічних баз даних для колективного використання передбачає розробку стандартних процедур та правил автоматизованого обміну даними моніторингу та створення розподіленої мережі електронної передачі даних.

ВИСНОВКИ

Доведено, що природний ресурс є будь-яким економічним активом, який ми можемо отримати з нашого середовища: вода, ґрунт, рослини, вітер, тварини, мінерали, енергія сонця та багато інших. Природні ресурси часто класифікуються з точки зору економічної цінності, тому що багато з них мають вирішальне значення для засобів до існування людей. Найбільш значущим в системі економіки визнано класифікаційну ознаку природних ресурсів за відновлюваністю. Відновлюваний природний ресурс - це той, який може відтворюватися, або матеріали яких можуть бути поповнені через природні процеси. Але, будучи поновлюваним, не означає, що ці ресурси автоматично існують вічно. Якщо відновлювані ресурси в певній місцевості перевищують протягом тривалого періоду часу, цілком можливо, що вони можуть стати під загрозою, або навіть зникнути. Невідновлюваний природний ресурс – це той, який може бути використаний, той, який не буде поповнювати себе. Економічне використання цих ресурсів слід ретельно контролювати та керувати відповідно до їх доступності.

Обґрунтовано, що на даний момент Міністерство екології та природних ресурсів визначило такі стратегічні напрямки розвитку національної системи моніторингу довкілля:

- розробка регіональних автоматизованих систем моніторингу довкілля;
- інформаційна інтеграція місцевих систем моніторингу забруднювачів до державної системи моніторингу, розробка автоматизованих систем моніторингу викидів забруднюючих речовин та джерел скидів підприємств;
- розширення мережі стаціонарних та автоматизованих пунктів моніторингу повітря, поверхневих та підземних вод, розширення мережі станцій фонового моніторингу;
- покращення якості та кількості інформації про забруднення навколишнього середовища за рахунок інтеграції сучасних вимірювальних та обчислювальних технологій в організації контролюючих органів;

- використання даних, що обслуговують Землю, для моніторингу біорізноманіття, ландшафтів, ґрунтів, забруднення атмосферного повітря та забруднення поверхневих водойм;
- ширше застосування переліку екологічних показників (рекомендованих ЄЕК ООН) при екологічному моніторингу, а отже, підвищений рівень міжнародної сумісності екологічної інформації;
- покращена якість екологічної інформації, створення аналітичних систем із множинним доступом та екологічних баз даних, структурованих ключовими екологічними компонентами для розробки звітів про стан довкілля;
- забезпечення вільного доступу до інтегрованої екологічної інформації на основі сучасних інформаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична економія : Макроекономіка і мікроекономіка : [Навч. посібник]: У 2-х кн. / За ред. С. Панчишина і П. Островерха. Кн. 2 : Мікроекономіка. 4-е вид., випр. і доп. К. : Знання, 2016. 437 с.
2. Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Ігнатюк А. І., Слухай С. В. Мікроекономіка : [Підручник]. К. : Знання, 2007. –677 с.
3. Базилінська О. Я., Мініна О. В. Мікроекономіка : [Навч. посібник]. 3-є вид., виправлене. К. : Центр учбової літератури, 2009. 352 с.
4. Башнянин Г. І. Мікроекономічна теорія : [Навч. посібник] / За ред. Г. І. Башнянина і О. В. Щедрої. Львів : Новий Світ, 2007. 640 с.
5. Безугла О. В., Постіл І. І. Мікроекономіка : [Навч. посібник]. К. : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
6. Білецька Л. В. Економічна теорія URL: http://pidruchniki.ws/1541010438078/politekonomiya/ekonomichna_priroda_rentnih_vid_nosin.
7. Верхоглядова Н. І., Письменна О. Б. Класифікація ресурсів та її значення для управління ресурсозбереженням. *Інвестиції: практика та досвід* 2015. № 16. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2015/7.pdf
8. Зінь Е. А. Регіональна економіка. URL: http://pidruchniki.ws/12461220/rps/vodni_resursi_stan_vikoristannya.
9. Кадышева О. В. Влияние компаний сырьевого сектора на конкурентоспособность экономики. URL: <http://kk.convdocs.org/docs/index-200392.html>.
10. Концепція комплексної державної програми реформ та розвитку сільського господарства України (Проект). URL: <http://ugaport.org.ua/novosti/ukraina/kontsepts-ya-kompleksno-derzhavno-programi-reform-tarozvitku-s-lskogo-gospodarstva->.
11. Концепція реформування та розвитку лісового господарства. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/208-2006-%D1%80>.

12. Косік А. Ф., Гронтковська Г. Е. Мікроекономіка : [Навчальний посібник]. 3-є вид. К. : Центр учбової літератури, 2015. 437 с.
13. Макконнелл К. Экономикс : принципы, проблемы, политика / К. Макконнелл, С. Брю. В 2 т. : пер. с англ. II - го изд., 2 ч. М. : Республика, 1992. 400с.
14. Маляренко Л. А., Лисак Л. В. Енергетика довкілля енергозбереження URL: http://4exam.info/book_123.html.
15. Проблеми вичерпності мінеральних природних ресурсів. URL : <http://buklib.net/books/24149/>.
16. Тарангул Л.Л., Горленко І.О., Євтушенко Г.І. Розміщення продуктивних сил. URL: <http://www.vuzlib.org/rps/index.htm>.
17. Рыночная экономика URL: http://d-66-2007.narod.ru/glava5/5_3333.htm.
18. Сторчевой М.А. Основы экономики. URL : http://be.economicus.ru/index.php?file=4_3.
19. Філіпенко О. С. Основні природні ресурси України. URL: http://pidruchniki.ws/18060203/ekonomika/osnovni_prirodni_resursi_ukrayini.
20. Черевко З. Ринок землі в Україні : можливості і проблеми. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/5816/1/>.
21. Чернявский С. В., Моргунов Е. В. Теоретические аспекты собственности на природные ресурсы. *Собственность и рынок*. 2014. №5. С. 13-27.
22. Дідик В. Г. Правове регулювання відносин в сфері довкілля в Європейському союзі та в Україні: порівняльно-правове дослідження / За заг. ред. Дідика В. Г. К. : 2007. 579 с.
23. Френсіс М. О`Доннелл. Що криється за нестачею води: недосконалість влади, бідність та глобальна криза водних ресурсів. *Вода і водоочисні технології*. 2007. №3. С.6—9.
24. Яцик А.В. Водогосподарська екологія. К. : 2004. Т. 3, кн. 5. 496 с.
25. «Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки»: Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року №

188/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. 38–39.

26. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року», Постанова Верховної Ради України № 3268-VI від 21.04.2011 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>

27. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 26, ст. 218. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

28. Заключний звіт з науково-дослідної роботи «Проведення аналізу стану реалізації регіональної екологічної політики. URL: <http://www.menr.gov.ua/docs/activityecopolit/NDR%20regionalna%20politika%202013.doc>.

29. Хвесик М. Сталий розвиток України : проблеми та перспективи. *Економіст*. 2011. № 4. С. 8–9.

30. Синякевич І. Основні постулати екологічної економіки як теоретична основа екологічної політики. *Економіка України*. 2006. № 7. С. 49–54.

31. Повестка дня на XXI век. Принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/agenda21.pdf.

32. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию. Резолюция 2. Принята на 17-м пленарном заседании 4 сентября 2002 года. Йоханнесбург, 2002. 89 с. URL: http://www.un.org/ru/events/pastevents/pdf/plan_wssd.pdf.

33. Юшманов В.В. Концепция устойчивого развития: реальные и мифологические составляющие, проблемы и перспективы совершенствования. URL: <http://pozdneyakov.tut.su/Seminar/a0102/a002.htm>.

34. OECD/DAC. Strategies for Sustainable Development: Practical Guidance for Development Cooperation. OECD: Paris, 2001. 73 p. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/34/10/2669958.pdf>.

35. Білорус О., Мацейко Ю. Імперативи сталого розвитку в епоху

глобалізації. URL: <http://soskin.info/ea/2002/3/20020390.html>

36. Гизатуллин Х.Н., Троицкий В.А. Концепция устойчивого развития: новая социально-экономическая парадигма. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/630/117/1218/012Gizatullin.pdf>.

37. Солошич І.О., Підліснюк В.В. "Зелена економіка" в контексті забезпечення переходу України до сталого розвитку. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nd_2013_6_1.pdf.

38. Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. "Зелена" економіка кризь призму трансформаційних зрушень в Україні. Одеса: ІПРЕЕД НАН України – Саки: ПП "Підприємство Фенікс", 2011. 348 с.

39. Іванова Т. Л. Глобальні і макроекономічні індикатори сталого розвитку національної економіки. URL: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2014_19_2_2/18.pdf.

40. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии. Ижевск: ИКИ, 2003. 320 с.

41. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.1. Кн.1. Процесс производства капитала. М., Политиздат, 1978. 907 с.

42. Фридман М. Капитализм и свобода. М.: Новое издательство, 2006. 240 с.

43. Стиглиц Дж. Ю. Глобализация: тревожные тенденции [Пер. с англ.]. М.: Мысль, 2003. 302 с.

44. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М.: Дело, 1997. 704 с.

45. Печчеи А. Человеческие качества. М.: Прогресс, 1985. 302 с.

46. Лідери українських ділових кіл підписали Глобальний договір і зобов'язались дотримуватись принципів соціальної відповідальності бізнесу. URL: <http://www.globalcompact.org.ua/ua/information-centre/news/462-2006-04-25>.

47. Global Corporate Sustainability Report 2020. United Nations Global Compact Office. Two United Nations Plaza, New York, 2021. 27 p. URL:

<http://www.unglobalcompact.org/>

[docs/about_the_gc/Global_Corporate_Sustainability_Report2020.pdf](#).

48. ISO 26000:2010. URL: www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=42546.

49. Муніципальна програма врядування та сталого розвитку. Проект Програми розвитку ООН за підтримки Швейцарської конфедерації. Офіційний сайт. URL: <http://msdp.undp.org.ua/news>.

50. Підведення підсумків та погляд на майбутнє. Аналіз результатів та досягнень проекту ПРООН "Муніципальна програма врядування та сталого розвитку": 2020. 40 с. URL: http://msdp.undp.org.ua/data/publications/130709_250x210mm.pdf.

51. Місцевий розвиток, орієнтований на громаду. Проект ПРООН за підтримки ЄС. Звіти проекту. URL: <http://cba.org.ua/ua/library/project-reports>.

52. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. К.: Інтелсфера, 2002. 298 с.

53. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. пос. для вузів. К: Знання, 2020. 203 с.

54. Екологічна модернізація в системі природно-техногенної та екологічної безпеки / [М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. К.: Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2016. 455 с.

55. Бистряков І. К. Клиновий Д. В. Системні ознаки механізму децентралізованого управління природними ресурсами. *Business, economics, sustainability, leadership and innovation* 2019. №2. С. 17-30. URL: <https://assets.pubpub.org/pfw2ugb8/41582924664324.pdf>.

56. Клиновий Д. В., Мельник О. В. Управління природокористуванням в умовах децентралізації влади: міжнародний досвід та національна стратегія розвитку. *Економіка та держава* 2015. № 2. С. 26-30. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2015/7.pdf.

ДОДАТОК А

Декану факультету економіки та менеджменту

Олейнікову О.А.

Студента групи _____ МПДзм-19

_____ Коваленко В.В. _____

(П.І.Б.)

Спеціальності _____ 073 Менеджмент _____

З А Я В А

Прошу затвердити тему випускної кваліфікаційної роботи

_____ Стратегічне управління природними ресурсами регіону

і призначити науковим керівником _____ професора кафедри УФЕБ, д.е.н.,
проф. Ляшка Я.О. _____

Дата _____ Підпис _____

Згода наукового керівника

дипломної роботи _____

(підпис, дата) (П.І.Б.)

Висновок кафедри

_____ Тему випускної кваліфікаційної роботи затвердити.

_____ Наказ № 80 від "12" лютого 2021 року _____

Завідувач кафедри _____

(підпис, дата)

(П.І.Б.)

. Попова О.Ю.

ДОДАТОК Б

Перелік зауважень щодо оформлення роботи

Означення документа	Документ	Умовна відмітка	Зміст зауваження

Дата_____ Підпис_____

ДОДАТОК В